

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1907

HÄFT. 3

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

▣ · UTGIFVEN · AF · ▣
BERNHARD · SALIN
MUSEETS · STYRESMAN

Nordiska Museets återöppnande	129
Nils Lithberg, Bröllopsseder på Gottland	144
Smärre meddelanden: N. E. H., Några konfektens förfäder; P. G. W., »Stämnenklubb» från Elfdalens socken, Dalarna	179
Litteratur: A. G. Högbom, Norrland, naturbeskrifning, af R. S.; U. T. Sirelius, Über die sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen völkern af N. Keyland	185

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatser innehåll.

Fig. 1. Museibyggnaden.

Nordiska Museets återöppnande.

Den 8 juni 1907 skall stå som en bland märkesdagarna i Nordiska Museets historia. Då öppnades portarna till det nya hem, som rests ute på Djurgården och som innesluter Nordiska Museets samlingar på nytt ordnade och uppställda.

Byggnaden omfattar, utom vestibulen med trappuppgångarna, en väldig hall, som sträcker sig i byggnadens längdriktning och är 126,6 meter lång. (För jämförelses skull må här nämnas, att Uppsala domkyrkas yttre längd utgör 118,7 meter.) Omkring hallen löpa 4 gallerier motsvarande 112 rum, hvartera af omkring 42 kvadratmeters golvyta. Dessutom inrymmer byggnaden en stor sal, den s. k. kungssalen, porslinsrummet, kyrksalen, de tillfälliga utställningarnas sal samt 6 andra mindre utställningsutrymmen. Vidare

förekommer en entresolering, som lämnar plats för ljusa magasin, och i jordvåningen bildas under stora hallens golf ett magasin med sekundär belysning. För öfrigt finnas: ett bibliotek med studierum, föreläsningssal, 16 arbetsrum för tjänstemännen, fotografiateljier, 3 verkstadsrum, maskinrum och värmeledningslokal, bostad för öfvervakningsmästare och maskinist, kafélokal med kök, toaletter och en del smärre rum och utrymmen på olika ställen i byggnaden. De exakta byggnadskostnaderna kunna ej ännu angifvas, men torde komma att uppgå till omkring 3,400,000 kronor.

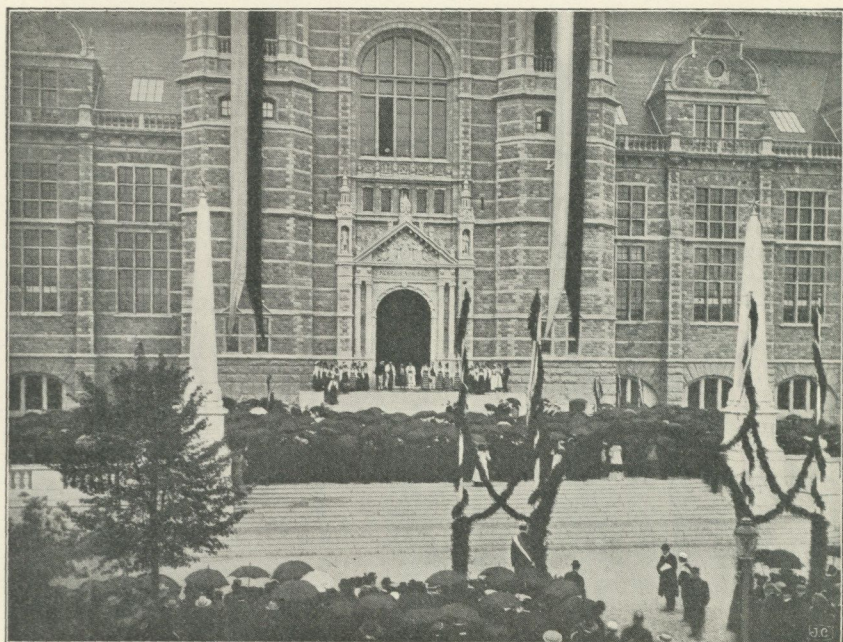

Fig. 2. Kronprinsen förklarar museet öppnadt.

I anledning af museets öppnande hade dess nämnd anordnat en invigningsfest, till hvilken, utom den kungliga familjens medlemmar, inbjudits regeringens och riksdagens ledamöter, främmande maktens sändebud, högre civila och militära ämbetsmän, akademier och lärda samfund, styresmännen för landets samtliga museer och

representanter för museer i utlandet, af hvilka flera från Danmark, Norge, Finland och Ryssland hitrest till festen, studentkårernas styrelser, stadsfullmäktige och andra korporationer samt alla museets vänner och gynnare, dess donatorer, garanterna för dess lotteri, hedersledamöter och i Stockholm boende ständiga ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande m. fl.

Samlingen skedde kl. 2 e. m. å platsen nedanför den stora trappa, som leder upp till museets hufvudingång. Här hade äreportar virade med granrisguirlander rests, och själfva området var afstängdt med flaggstänger lindade med grönt och med blågula vimplar i toppen. På ömse sidor om hufvudportalen nedhängde jättelika vimplar, som räckte nästan från takkransen och ned till marken.

När Deras Kungliga Högheter Kronprinsen, Prins Gustaf Adolf, Prins Carl och Prinsessan Ingeborg samt Prins Eugen anländt, spelades kungssången af Flottans musikkår, som var placerad i ett af midtelpartiets torn, hvarpå utbragtes ett lefve för Konungen, åtföljdt af fanfarer.

Omedelbart därefter framträdde på trappan Nordiska Museets nämnds ordförande professor I. G. Clason och höll följande tal:

»I Nordiska Museets nämnds namn bringar jag Eder alla ett varmt tack, för det Ni velat med nämnden högtidlighålla den stund, då det blifvit nämnden möjligt att åter göra tillgängliga Nordiska Museets samlingar.

Tack vare det varma intresse, med hvilket Artur Hazelii fosterländska verk redan i dess begynnelse omfattades af en stor allmänhet, — tack vare i första rummet H. M. Konungens kraftiga understöd, då han täcktes upplåta detta område för museibyggnaden, — tack vare frikostiga gåfvor från hela den kungliga familjen, — tack vare Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd till anordnandet af ett penningelotteri, — tack vare de män, hvilka såsom garanter trädde emellan för igångsättandet af detta lotteri, — tack vare slutligen alla dem, som vid byggnadsarbetets utförande och samlingarnas ordnande uppjudit all sin förmåga att åstadkomma det bästa, står nu den byggnad färdig, hvarom skalden siade

»En gång, en gång det hem skall färdigt stå,
 där hvarje hemlandsbild sitt rum skall få,
 och hvarje nordiskt drag, som tid ej mejat,
 skall stå i dagen solskensblankt och fejad.
 Dit skall den vise stundom vandra opp
 att grunda tyst på släktets lefnadslopp,
 och konstnärn dit skall ofta ställa stegen
 att se den färg och form, som är vår egen.
 Dit skall en skald i tankar gå ibland
 och värmas vid en bild från Utmeland,
 dit skall en rosig pilt vid moderns sida
 utöfver minnestemplets trappor skrida,
 och när de fäderns slöjd och verk bese,
 hon hviskar: »blif en riktig svensk som de!»

Vår nordiska kultur har höga anor; den är icke från i går; då Egyptens pyramider byggdes, hade vår stam bott här i landet i många tusen år. Redan dess ålder, som måste räknas i tio tusentals år, och dess oafbrutna följd borde inge vörndnad.

Vårt samhälle är genomväfdt af traditioner och sedvänjor, hvilka kunna följas långt tillbaka i tiden. Vårt egendomliga svenska kynne har alltså sina rottrådar djupt ner i forntiden. Vi må akta oss att af lättsinne eller okunnighet afklippa dem.

Vår historia visar, att äfven om under långa tider antinationella krafter söka pressa oss ur vår bana, återtager dock förr eller senare folksjälen sitt naturliga jämviktsläge; i sådana ögonblick blifva vi åter *ett* folk.

Vi, som här stå, äro alla födda och uppfostrade under ett århundrade, då det nationella, det fosterländska icke aktats alltför högt. Det är icke en tillfällighet, att en institution sådan som Nordiska Museet tillkommit just under denna tid; ty en kraft uppväcker alltid en motkraft.

Äfven om man hittills icke tillfullo förstått innebörden af denna institution, torde dock, med de vindar som nu blåsa, dess djupgående betydelse för vårt folk snart blifva uppenbar och allt det understöd komma den till del, som den behöfver för att fylla sin mission.

Ty, märken väl! Nordiska Museet är icke en samling egendomliga föremål uppradade för att roa en nyfiken allmänhet. Nordiska Museet är en källa, hvars aldrig sinande flöden redan väckt och allt framgent skall väcka och gifva växtkraft åt slumrande nationella idéer.

Nordiska Museet är en institution, som icke blott genom de i byggnadens salar förvarade kulturminnenas egen inneboende kraft kommer att verka väckande, utan som ock genom publikationer, genom föreläsningar och demonstrativa specialutställningar, hvarför särskilda lokaler finnas anordnade, kommer att med ökade krafter arbeta för spridandet af kunskap om nordisk, företrädesvis svensk kultur, d. v. s. arbeta för att lära oss känna och förstå oss själfva med våra nationella egendomligheter — med våra minnen och våra drömmar.

Nordiska Museets skapare lät rista på den ena af de båda minnespelarne vid uppgången till byggnaden:

Från fäder är det kommet, till söner skall det gå,
så långt som unga hjärtan ännu i Norden slå,

och på den andra:

Den dag kan gry, då allt vårt guld ej räcker
att forma bilden af den svunna tid.

Nordiska Museets sigill bär inskriften: Känn dig själf!

De tre tänkespråken gifva oss i sammanträngd form grundtankarna för denna institution.

I byggnadens och i samlingarnas midt hafva vi satt Gustaf Vasa, han, som jämte Engelbrekt och Sturarne åter frigjorde det svenska kynnet, sedan det under ett århundrade legat pressadt under utländskt tryck.

Med handen knuten manar oss vår 400-årige nationalhjärte ännu i dag:

Varer svenske!

Eders Kungl. Höghet!

I Nordiska Museets nämnds namn, i alla deras namn som här samlats kring Eders Kungl. Höghet, i Svenska folkets namn anhåller

jag nu i underdånighet, att Eders Kungl. Höghet täcktes låta öppna dessa portar.»

Kronprinsen förklarade därpå i Konungens namn Nordiska Museet öppadt. I detsamma sprungo de stora ekdörrarna till byggnaden upp, och under tonerna af Ulfåsamarschen tågade de inbjudna genom vestibulen in i den stora hallen.

Fig. 3. Parti af vestibulen.

Till höger från ingången vid hallens norra ända var Artur Hazelius' byst rest, omgifven af en dekoration af grönt och blommor, band i de blå och gula färgerna samt öfverst svenska flaggan. Från

Fig. 4. Hallen.

galleriet sjöng en manskör »Hör oss Svea», hvarefter museets styresman fil. doktor Bernhard Salin från estraden vid Hazelius' byst talade följande:

»Nordiska Museets mäktiga byggnad har hitintills för den stora allmänheten tett sig som en sluten mörk massa. I dag har den för första gången öppnat sina portar och mottagit skaror af besökande för att visa dem sina ljusfyllda hallar och salar. I museets i dessa utställda mångskiftande och rikhaltiga samlingar kan svenska folket åter afläsa hufvuddragen af sin kulturella utveckling. Och därborta i hjärtat af museet, midt bland dessa tusentals minnen, som låta generation efter generation träda oss till mötes, där är satt urtypen för en fullödig svensk man, där sitter den gamle kung Gösta, Sveriges nydanare och landsens fader. Vål är han gammal och grå, men man ser likväl, att han ej blott äger vilja utan äfven förmåga att med seg och obruten kraft värna sitt lifsverk. Och det som museet

ej mäktar gifva inom denna slutna byggnad, det återfinnes fylligare och än mera lefvande däruppe på Skansens fria höjder. Få äro väl de, som ej någon gång däruppe gripits af känslor renare och ädlare än de som födas under trampet i hvardagslifvets Grotte-kvarn.

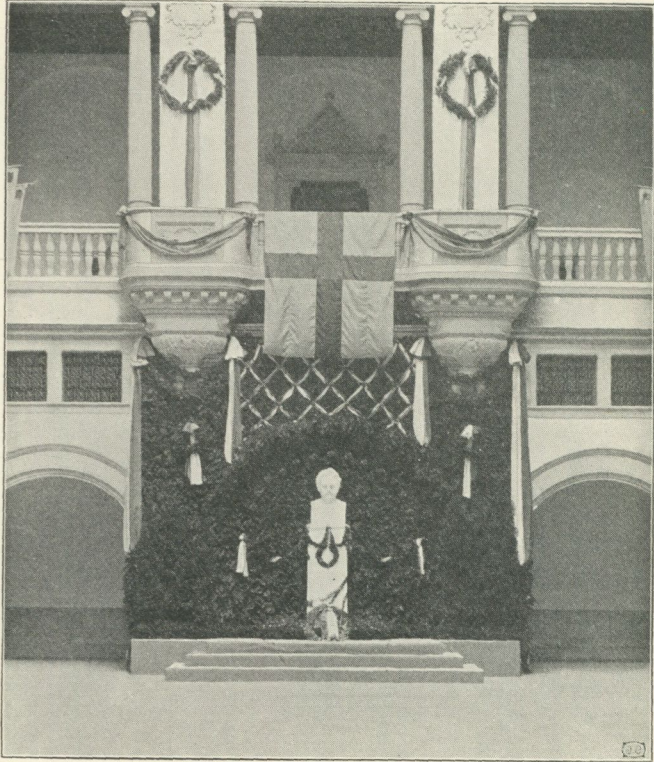

Fig. 5. Artur Hazelius' byst.

Allt detta som jag nu omnämnt, det är väl ett enastående, ett härligt monument öfver svenska folket, och hvilket annat land eller folk har att uppvisa ett motstycke? Vi alla, vi veta, att allt detta är en enda mans lifsgärning, och att den mannen var den store sam-laren och fosterlandsvännen Artur Hazelius, och väl höfves det oss i dag att egna en tacksamhetens hyllning åt hans minne.

Gedigen och storslagen till sin karaktär fördjupade sig Artur Hazelius i de uppgifter han hade för händer, men hans anlag peka-

de ej åt något särskildt håll. Han var därför redan en man, innan han grep tag i den verksamhet, som sedan skulle utforma sig till hans lifs stora gärning. Sällan har någon så helt gått upp i sitt arbete som Artur Hazelius, när det gällde att åt framtiden bevara minnen från forna dagar. Föremål fogade han till föremål, grupp till grupp i alltjämt växande antal. Högt satte han sitt mål, och upp mot målet steg han stadigt, och ju högre han kom, dess mer vidgade sig hans synkrets, dess mer vidtomfattande blef hans verksamhet. Därunder ljöd med ständigt ökad styrka hans maning till Sveriges folk: »Känn dig själf!» och Sveriges folk förstod honom. Från tusentals hem, allt från den höga kungaborgen till den torftäckta låga torparkojan räckte offervilliga händer fram gåfvor af alla slag, på det att han måtte foga dem samman till en helgjuten, lefvande bild. Hans väg uppåt låg ej jämnad och lätt bestiglig framför honom. Tvärtom. Han hade ett otal af svårigheter att öfvervinna; ekonomiska bekymmer i högre grad än de oinvigda kunna ana. På grund af oförmåga att fatta betydelsen af hans verksamhet möttes han understundom ej blott af likgiltighet utan äfven såväl af ett rent motarbetande af hans planer som ock ett hånfullt gäckeri. Men Artur Hazelius, han ej ens sviktade, där de flesta skulle hafva stupat. Med otrolig seghet och viljekraft fullföljde han trots allt sina planer, och ofta hördes han upprepa skaldens ord:

Tron ej hvad håglösheten hviskar till er,
att striden är för hög för er förmåga,
och att den kämpas ut väl er förutan.

Hans framgång var dock ej uteslutande beroende på hans energi, hans sympatiska personlighet vann honom många vänner, som stödde hans sak. Hans oegennyttia, hans tillbakadragenhet, när det gällde hans egen person, hans brinnande entusiasm voro allt egenskaper, som hjälpte honom till slutlig seger. Samlandet var dock endast medel. Målet var väckande af fosterlandskärleken. Kärlek till vårt gamla härliga land med sina skogomkransade sjöar och fält, vördnad och hängifvenhet för det folk, som sedan urminnes tid bebott och odlat detta land, de voro rötterna, från hvilka hans verksamhet

växte upp. Liksom Sveriges allmoge årtusenden igenom i vårens tid vid vissa källor druckit hälsa för hela det kommande året, så drömde säkert Artur Hazelius, och hvem drömmer ej gärna så med honom, att Sveriges ungdom släktled efter släktled i en oöfverskådlig framtid skulle vandra till Nordiska Museet för att ur forntidsminnenas här klart flödande källa dricka sig till andlig hälsa för hela sitt lif.

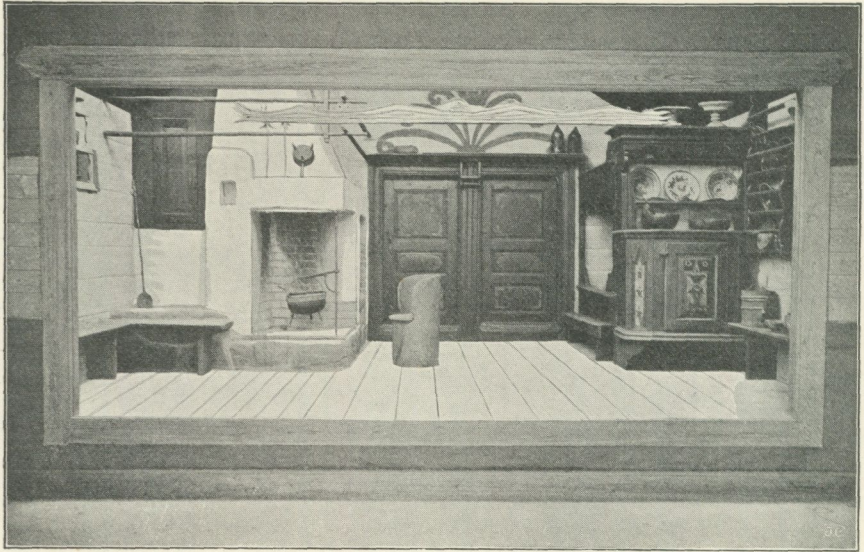

Fig. 6. Interiör från Transtrand, Dalarna.

Det är ej allom gifvet att kunna genomföra en så stor lifsgärning som Artur Hazelius', dock måtte det alltid finnas bland oss män, som med samma hängifvenhet, med samma uthållighet och samma orubbliga tro på slutlig framgång omfatta sina skilda uppgifter. Mätte dylika män, inom hvad område de än verka, alla sätta sitt mål lika högt som Artur Hazelius gjorde, då skall en ljus framtid öppna sig för vårt fosterland, vårt gamla fria Sverige.»

Efter talet sjöngs unisont »Du gamla, du fria, du fjällhöga Nord», hvarpå representanter för akademier och museer framträdde för att bringa Nordiska Museet och Artur Hazelius' minne sin hyllning.

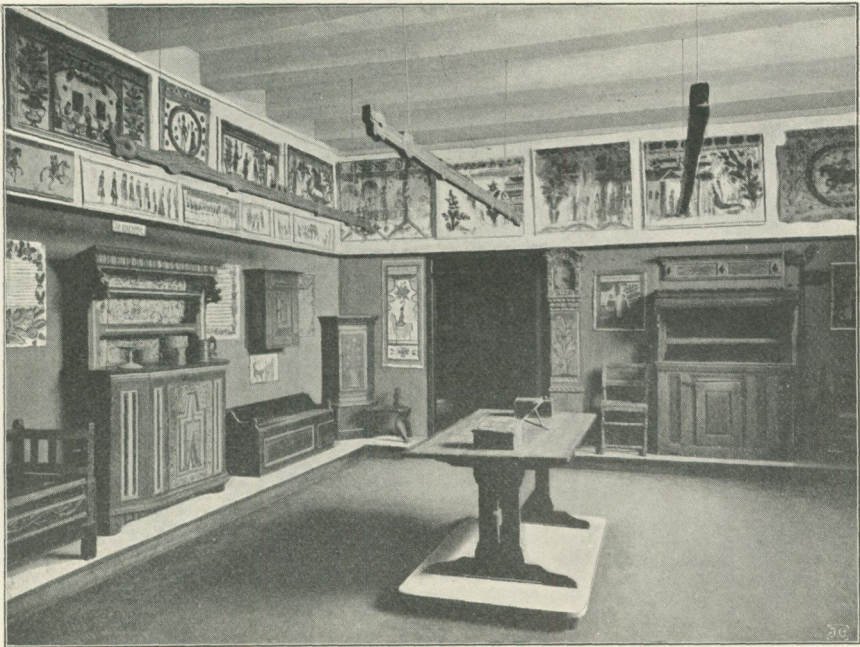

Fig. 7. Dalarna.

Från Göteborgs Museum frambars genom kammarherre Carl Lagerberg en konstnärligt textad, i blå chagrin inbunden adress af följande lydelse:

Till Nordiska Museet.

Arthur Hazelii storslagna skapelse står nu efter decenniens outtröttliga sträfvanden inför det hittills viktigaste momentet i sin utveckling, i det att Nordiska Museet den 8 juni 1907 kan för allmänheten öppna sina rika samlingar uti eget hem.

Vid invigningen af Nordiska Museets nya byggnad, som inom sina murar sluter enastående värdefulla minnen ur Svenska folkets kulturella lif, vill Styrelsen för Göteborgs Museum härmed frambara uttrycken af sin odelade aktning och beundran för det vidtomfattande och för det Svenska museiväsendet betydelsefulla arbete, som hittills nedlagts inom Nordiska Museet, och med lyckönskningar

Fig. 8. Rum från Högbergsgatan, 1730-talet.

till Museets Nämnd, dess Styresman och öfriga tjänstemän uttala de uppriktigaste förhoppningar för Museets framtida utveckling.

Göteborg den 3 juni 1907.

Gust. Lagerbring

<i>August Carlson</i>	<i>Ernst M. Bratt</i>	<i>Erik Trana</i>
<i>Johan E. Ekman</i>	<i>Ludvig Stavenow</i>	<i>Otto Sylwan</i>
<i>Alg. Carlander</i>	<i>Abraham Langlet</i>	<i>H. v. Gegerfelt</i>
		<i>Carl Lagerberg.</i>

Från Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien öfverlämnades af riksantikvarien Hildebrand följande adress:

Nordiska Museet helsas, när det i dag åter för allmänheten öppnas i förstoradt och genom systematisk anordning inom lämplig

lokal förädladt skick, på det varmaste af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Akademien bringar sin hyllning åt den stora tanke, som ligger till grund för detta museum, och åt den energi, med hvilken denna tanke, trots alla svårigheter, blifvit förd till seger.

Det förberedande stadiet har varit långt och har icke kunnat vara annat. Artur Hazelius fick aldrig se sin stora skapelse fullbordad. Gunnar Hazelius fick visserligen se arbetet närma sig målet men först under den tredje styresmannens tid blef det förberedande arbetet fullbordadt. I den omständigheten att på detta sätt tre män den ena efter den andra verkat mot samma mål, besjälade af samma anda, styrkta af samma viljekraft, deri ser Akademien en garanti för det goda verkets fortfarande och utvecklande under kommande tider, till fromma för fosterlandskänslan och forskningen, till heder för Sverige. Stockholm den 8 juni 1907.

Å Kungl. Akademiens vägnar

Ivar Afzelius.

Hans Hildebrand.

Från Kulturhistoriska Museet i Lund nedlades af ordföranden i dess styrelse professor P. Fahlbeck vid Hazeliis byst en stor lagerkrans med band i de svenska färgerna, å hvilka lästes: »I minne af banbrytaren och förgångsmannen Artur Hazelius», samt »Kulturhistoriska Museet d. 8 juni 1907». Härfå framfördes välgångsönskingar af intendenten vid sagda museum J. G:son Karlin.

Från Malmö Museum öfverlämnade intendenten H. E. Larsson en adress, hvilkens vignett visar bilden af ett rikt fruktbarande träd. Adressen har följande inskrift:

Malmö Museum till Nordiska Museet vid invigningen af dess nya byggnad den 8 juni 1907.

Minnen af forna släkten,
 som Norden odlat, värvat och byggt,
 hemmet åt dem står färdigt;
 må de lefva där godt och tryggt!
 Manande må de tala
 till släkten, som följa i vardande tid,

om fädrens anda och sinne,
om dugande dåd och hårdig id.

Malmö museums styrelse:

Vald. Ewerlöf

<i>Georg Cronquist</i>	<i>Rob. Darin</i>	<i>Fritz Hallberg</i>
<i>F. H. Kockum</i>	<i>O. Stellan Mörner</i>	<i>Bertil Sederholm</i>
<i>John Smedberg</i>	<i>John Tesch</i>	<i>Chr. Hommerberg</i>
<i>Fredrik Jungbeck</i>	<i>T. Wählin</i>	<i>Hans Emil Larsson.</i>

Konservatorn vid Kejsar Alexander III Museets i Petersburg etnografiska afdelning doktor N. M. Mogiljanskij framträdde här- efter och framförde följande hälsning:

»Votre Altesse Royale, Messieurs! Le Musée Russe de l'Empereur Alexandre III avec sa section d'ethnographie m'a chargé de présenter ses felicitations à cause de l'inauguration du Musée du Nord.

Créée dans la patrie de Linné par l'effort des savants du pays avec le concours sympathique de toute la population cette Institution aura sans doute un succès éclatant dans la voie du progrès de la science ethnologique.

Notre Musée de Pétersbourg consacré en grande partie à l'étude des populations du nord se trouvant encore en état de formation salue tout expréssement son confrère ainé.»

Slutligen hade Finska Fornminnesföreningen sändt en adress af följande innehåll:

19 ⁸/_{VI} 07 Finska Fornminnesförening hälsar i Nordiska Museet den mäktige strålkastaren till belysande af fädernes kultur med lifligaste lyckönskan.

J. R. Aspelin.

Juhani Rinne.

Härmed var själfva invigningshögtidligheten slutad, och de inbjudna spredo sig i de olika utställningssalarna för att bese samlingarna.

En af kammarherre Adolf Berencreutz författad fosterländsk dikt, »Till Nordiska Museet vid dess återöppnande den 8 juni 1907», utdelades i tryckta exemplar bland de inbjudna.

Fig. 9. Lindgrenska rummet, 1850-talet.

Den middag, som museets nämnd efter själfva invigningen af byggnaden gaf för inbjudna museimän och andra gäster, bland hvilka märktes ecklesiastikministern, bar på samma gång prägel af en hyllningsfest för de båda döde Hazelius' minne och af en glädjefest öfver att museibyggnaden stod färdig och museets samlingar ånyo voro tillgängliga.

Byråchefen V. Almquist talade för det Hazelius'ska minnet. Bland de utländska gäster, som talade för museet, voro direktör Sofus Müller från Nationalmuseum och direktör Bernhard Olsen från Dansk Folke-museum, Köpenhamn, samt intendenten A. O. Heikel från Historiska Museet i Helsingfors. Vid middagens slut tog ecklesiastikministern till ordet och tackade å gästernas vägnar. Därtill knöt han några ord om Nordiska Museets fosterländska gärning, dess nödvändighet så att säga inom Sverige, och uttalade sin visshet om, att så länge Sverige äges af svenskar, så länge skall Nordiska Museet stå och växa, troget understödt af det land, hvilkets minne det bevarar.

Brölloppseder på Gottland

af

Nils Lithberg.

(Forts.)

I nnan vi öfvergå till skildringen af det egentliga bröllopet, torde några anmärkningar rörande bröllopets förlopp i dess helhet först vara på sin plats.¹ Det är tydligt, att det storstilade gottländska bondbröllopet icke förekommer lika hos alla samhällsklasser och under alla förhållanden. Hos »småfolket» firas bröllopet efter några förberedelser i fråga om gästernas plägning en kvällsstund. Möjligt förekommer ett andradagskalas, men därmed är också allt öfverstökadt. I fråga om dagen för bröllopet är man då heller icke så nogräknad. Hos herrskap, »hässkappar», återigen har man mer och mer bildat sig efter stadssederna, där man i matväg o. s. v. iakttagar andra vanor samt i fråga om bröllophögtidligheternas längd och vidlyftigheter vidtager många inskränkningar.

Men icke heller bröllopet hos den burgna allmogeklassen är lika under alla förhållanden. Som vi veta, firas bröllopet vanligen i brudens hem. Skall då brudgummen blifva ingift, d. v. s. för framtiden blifva boende hos brudens föräldrar, är bröllopet slut efter tre eller fyra dagar. Vanligen firades det under denna förutsättning fordom på torsdag, då andradag hölls på fredag. På lördagen var stillestånd, men på söndagen fortsatte man igen, ty då skulle de nygifta »ga ungfålk i körke». Efter middagen på söndagen reste gästerna hem. Numera, då bröllop firas på fredag eller lördag, fortsättas högtidligheterna likväl endast till och med söndag.

¹ Början af denna skildring återfinnes i 2:a häftet af Fataburen 1906.

Skulle brudgummen däremot blifva boende hemma hos sig, firades efter bröllopet s. k. »hajmkumst». Då egde bröllopet vanligen rum på tisdag, hvarefter afresan från bröllopgården till det nya hemmet skedde på torsdag samt högtidligheterna här fortsattes till och med söndagen. Numera, då hajmkumst (sällan) eger rum, firas bröllopet i brudhuset vanligen på torsdag och fredag samt »hajmkumsti» på lördag och söndag. I hvarje fall föregås festen af ett kalas för brudgummen, innan han lämnar sitt hem, och detta kalas benämnes utridningskalaset, *äutrejdnigi*. Ett fullständigt bröllop med utridning och hemkomst tar sålunda nu för tiden, då de tjänstgörande på måndagen kvarstanna för att taga ner klädseln, återställa lånade möbler och husgeråd m. m., sex dagar i anspråk. Förr i världen åtgingo åtta dagar. Mot sådan vidlyftighet och öfverflöd har öfverheten stundom reagerat, och i Kristian IV:s stadfästelsebref af 28 maj 1606 läses härom följande: — — »och skall Bröllopet intet längre vara än till om Måndags aftonen, och om Tisdagen skall all bröllopskost hafva en ända. Skedde bröllopet om söckendagen i veckan, så skall dock bröllopet intet längre vara än i 2 dagar.» Hos allmogen på landet gäller äfven, att bröllop ej får hållas mer än i två dagar; »icke heller skall bröllopskost hållas på 2 ställen som tillföre veckan igenom, utan på ett ställe, antingen hos Brudgummens eller Brudens föräldrar». Om allmogen på landet bröt emot detta, skulle den till Kungl. Maj:t böta *ett godt par oxar* samt till de fattiga vid hospitalet i Visby *en god tunna lambkött och en tunna oxekött*. Bröt man däremot i Visby emot nämnda stadgande eller på landet hos prostar, präster eller domare, bötades 50 daler till hospitalet, och vardt den skyldige dessutom straffad såsom olydig.

Utom olikheter i fråga om bröllopets längd finnas skiljaktigheter äfven med afseende på platsen för vigseln. Numera torde »körkvigsel» vara den vanligast förekommande, men det anses, att skall bröllopet vara »åtta gammelt», bör det vara hemvigsel. I Säves bröllopsberättelse förutsattes hemvigsel såsom det normala. I 1587 års stadga talas endast om vigsel i kyrkan med söndagen som den vanligaste dagen för bröllopet. I Gutalagen säges, att brud-

mässan sjunges i brudgummens hem; här förekommer således hemvigsel. Troligen är det först, då man sätter vigseln i samband med gudstjänsten på söndagen, som kyrkvigsel kommer i bruk. Så fort man emellertid börjat vigas i kyrkan, börja äfven andra dagar än söndagarna användas till bröllopet. Men det oaktadt kvarstår växlingen mellan det gamla och det nya, så att man år 1680 fann sig föranlåten att i konsistorium fatta det beslut, att »alla brudar böra vigas i kyrkan, *excepto casu necessitatis*; att det ej bör ske på Onsdagar och Fredagar, som äro böndagar; — att det i staden bör ske precis kl. 10 f. m.; men vilja de vigas om Söndagarne, då skall det ske i aftonsångerna.» Det kyrkliga ingripandet har emellertid haft ringa verkan. Under olika tider har det ena varit öfvervägande, under andra tider tvärtom.

Var det så, att bröllopet stod i brudgummens hem, är förhållandet naturligtvis motsatt. Vanligen sker detta för att inhibera hemkomsten, men dessförinnan firas i brudens hem en fest motsvarande utridningen, hvilken kallas *avfärd*. I fall af kyrkvigsel är det då mycket vanligt, att mötet mellan kontrahenterna sker vid kyrkan.

För att icke med alltför många utvikningar trötta läsaren har det syntts mig lämpligast att i en följd skildra ett fullständigt bröllop i brudens hem med utridning från brudgummens föräldrar, kyrkvigsel samt hemkomst från bröllophuset. Redogörelsen för de varianter, som kunna finnas, kommer att lämnas efteråt. Bröllopet förlägges till torsdag med utridning på onsdag och hemkomst på lördag.¹

Utridningen.

Samtidigt som brudhuset klädes och mögröten ätes i brudens hem är det ingalunda stillestånd hos brudgummen. Numera är det gamla utridningskalaset, äutrejdningi, merendels bortlagdt, men här och där, såsom t. ex. i Grötlingbo, firas det än i dag.

¹ Jag vill här hafva omnämndt, att jag vid utarbetningen af denna del af bröllops-sederna på Gottland genom välvilligt tillmötesgående af lektor M. Klintberg i Visby satts i tillfälle att taga del af de anteckningar, som finnas hos Alfvengren och Neogard.

Äntrejdningi äger rum dagen före och på själfva bröllopsdagen, och särskildt då brudgummen skall bli »ingift» på nytt ställe, i hvilket fall högtidligheterna icke åtföljas af hemkomstölet, är utridningskalaset mera omständligt. Dagen före kalaset, d. v. s. 2 dagar före bröllopet, har man klädt med grönt och rest en eller annan äreport strax vid brudgummens hem. Inbjudna äro brudgummens funktionärer vid bröllopet, brudtbonden och brudgummens marskalkar, närmaste släktingar samt bidlaget. Under förmiddagen på kalasdagen börja de »langfärdnes» släktingarna anlända, och fram vid 1-tiden är folket vanligtvis samladt, och så fort ske kan börjar middagen, som hvad trakteringen beträffar icke står bröllopsmiddagen långt efter. Stundom håller brudtbonden redan nu det s. k. »uttalet», ett tal, hvori han berör de förhållanden, under hvilka gästerna samlats, samt betonar den förestående skilsmässan inom familjen. Efter middagen spelar man päck och kastar varpa samt roar sig på bästa vis. Det enda afbrottet bildar »värningkistans» afgang. Värningkistan kallas den hemgift bruden eller brudgummen för med sig från sitt föräldrahem. Att köra värningkistan eller värningen, som det äfven heter, är värderingsmannens uppgift, och anses detta vara en af de mest hedrande poster, man kan få bekläda. Har värningen icke afgått redan någon af de föregående dagarna, afgår den senast denna kväll. Förr i tiden kunde det äfven ske på själfva bröllopsdagens morgon. Då värningen afgår, skjutes det, och öfver allt, hvarest den färdas fram utmed vägarna, lossas äreskott. Till värningkistan hörde äfven värningkanna. Så kallades det större kvantum bullar, brännvin och öl, som alltid fördes med värningen, ofta på en särskild vagn, och hvarmed alla, man mötte på vägen, skulle fägnas. Numera är, så vidt jag vet, denna sed alldeles aflagd.

Efter vid 7-tiden intaget kaffe står det inte länge på, innan dansen är i gång. Vid 11-tiden intages kvällsmålet, och sedan fortsättes dansen igen, stundom ända till kl. 4 på morgonen. Fordom utsågs vid dansen en särskild flicka, som skulle dansa brud. I äldre tider, då en omsorgsfullare toalett kräfdes, användes utridningskvällen äfven till att göra sig i ordning till den följande dagen, papiljottera håret m. m.

Under natten inlogeras man i de närmaste gårdarna, och på bröllopsdagens morgon väckes man af skaffaren, som står vid sängen med en bastant »glyggare» (brännvinsglögg).

Vid 9-tiden börja gästerna åter samlas, och sedan den reglementariska »välkomstsuppen» serverats, vidtager frukosten. Atmosfären blir nu mer och mer laddad med en orolig känsla af den förestående afresan. Kvinnorna gå då och då ut i förstugan eller upp på kammaren för att se, om allt är på sin plats, så att starten kan ske så fort som möjligt. Så återvända de om en stund, allt under det karlarna med lugnt mod förtära sin frukost. Ännu en gång får man emellertid se till, att allt var riktigt rätt, och när man återvänder, sitta ännu karlarna vid kaffet och »halfvan». Snart tar emellertid den kvinnliga ifvern ut sin rätt, och man börjar högt yrka på att få komma i väg någon gång. Stolarna skjutas från bordet, man tackar Gud för mat, och så börjar tillrustningen för resan på allvar. Hästarna ryktas och påselas, vagnarna dragas fram, foder och bröd lägges i vagnen, under det kvinnorna packa. Allt skall göras så i ordning, att den egentliga »affärden» sedan kan gå »i en handvänning». Om en stund kommer skaffaren med inbjudan att komma in och ta en afskedssup, och nu få drängarna fullt upp att göra med att spänna för, så att alla vagnarna skola vara färdiga, när den första människa härnäst visar sig på trappan.

Då gästerna samlats, fattar brudtbonden först sitt glas. Nu är afskedets stund kommen. Brudgummen står vid öfre sidan af bordet. Han är modernt klädd. Svarta kläder med jacka eller bonjour samt en ros i knapphållet, hvit halsduk och hvita handskar samt blankskinande resårskor. Ofta är brudgummen numera klädd i hög hatt, hvilken lånas på olika håll i bygderna vid behof. Gästerna äro samlade längre neråt salen, och längst ner vid dörren stå brudgummens föräldrar och syskon. Brudtbonden höjer sin röst och talar på t. ex. följande sätt:

»Mina vänner, må det tillåtas mig att nämna några ord såsom afskedshälsning åt denne vår unge man, som i dag ämnar lämna denna sin födelsebygd, för att i annat hem förena sina framtida händelser i världen.

Älskade Brudgum! Du skall således i dag lämna detta ditt kära fädernehem, där du helsade den första morgonens sol, där du sedan under barndomens bräckliga tid endast vid det ömmade moders-hjärtat och den hulda Fadersfamnen fann din enda tröst. — Men tiden fortgår och snart var du först ett jollrande barn och sedan en fullvuxen man. — Näst Gud, hvem har varit medverkande därtill att du är hvar du nu är? Ja se här stå dina föräldrar med tårar i ögonen i skilsmässans stund.

Din Moder, på hvars arm du Unge värnlöse, så lugnt inslumrade, hon som för dig vakat så många natt, hon som i din barndom smekte dig så ömt och slöt dig till sitt ömma Modersbröst och lät dig hvila i sitt hulda sköte, hon som i din unga själ inplantat dygdens frö och uppfostrat dig till en god Christen, maka och vän.

Din Fader — som haft så utsägliga omsorger för ditt väl, han, som gifvit dig faderliga råd och förmaningar till det goda och dygden, han som kanske många gång afvärt de faror som omgäfvö Din barna- och ungdomsålder, han som med sitt vaksamma öga, sin ledande stödjande hand upprätthöll dig bland faror och försåt i en ond och förförisk värld, han som så många gång gungat dig på sina knän —

men båda så nöjda

och glömmande all möda

när du oskuldsfullt så gladt emot dem log. —

Afskedstimman är inne, tag därför nu farväll af dina älskade föräldrar och tacka dem hjärtligen för allt hvad de för dig gjort. — Tag farväll och tacka din älskade Broder och Svägerska för de år och dager som I, med glädje, endräkt och trefnad lefvat tillsammans; I hafven kanhända någon gång varit utsatte för faror, mödor, sorger och bekymmer, men I hafven Broderligt delat dem. Tag äfven farväll af dina bardoms lekkamrater och tänken efter den tid då en oskyldig lek utgör barnets högsta fröjd. — Denna ljufva tid, återkommer alldrig mera för dig så ren som du då var, ty du går nu ut i världen för att på egen hand pröfva så väl dess fröjder som bekymmer. Om du då med Gud beständigt för ögonen följer hans hvillja, skall din lefnad här på jorden blifva ljuf och behaglig.

Du har nu själf valt en följeslagerska genom lifvet, hvilkens hem äfven efter denna dag blifver ditt och dit vi om några minuter ämnar fortsätta vår färd. O måtte du alltid med ljuf och lycklig känsla kunna påminna dig den viktiga dag, då ditt orubbliga kärleksband blef knutet, och må det nya hem, du nu går att söka, blifva för dig en lika lycklig och kär bostad, som den du nu lämnar, och måtte Dinna återstående dager blifva många, glada och sälla, intill dess du af en högre makt kallas till en annan werld.

Slutligen får jag så å gästernas som egna vägnar kvarlämna tusende tacksägelser för det gästfria och trefliga bemötande vi här åtnjutit. — Må frid, kärlek och sällhet ständigt trifvas inom detta hus och Guds välsignelse vare med oss alla.»¹

Sedan nu afskedsskålen är drucken, gör man sig omedelbart redo till afresan. Skjutsarna köra fram, och man packar in sig stundom 8 å 9 personer i hvarje vagn. Först åker brudgummen med brudtbonden på sin vänstra sida. I främre åkstolen på samma vagn sitta spelmannen och kusken. Så komma de öfriga vagnarna, tämligen likgiltigt i hvilken ordning. Där ridande marskalkar ännu förekomma, rida dessa en på hvar sida om brudtbondens vagn. Sedan alla tagit plats, spelar spelmannen upp, piskorna smälla, och så bär det i väg med lif och fart under det utmed vägarna det ena bösskottet efter det andra gifver till känna, att den glada bröllopskaran far förbi.

Endast släktingarna följa med till bröllopet. De öfriga inbjudna gästerna stanna kvar och roa sig i brudgummens hem hela bröllopsdagen. Fordom var det icke sed, att brudgummens föräldrar följde med till bröllophuset genast, men då tåget hunnit ett stycke på väg, skilde sig två ryttare från de öfriga för att rida hem och bjuda »gamlefälki» att äfven infinna sig vid högtiden. Dessa personer kallades *atårbjaudare*, och det ansågs skickligt, att de skulle vara tillbaka, då vigseln förrättades. Brudgummens föräldrar åter skulle ej infinna sig, förr än då steken åts vid bröllopsmiddagen. Seden med *atårbjaudare* var ännu 1808 rådande i Eksta.

¹ Meddeladt af f. fanjunkaren J. P. Österberg, Hejdeby i Kräklingbo, f. 1829, † 1906.

I bröllopgården första bröllopsdagen.

Redan vid 5-tiden på morgonen har gårdsfolket varit på benen. Man har varit sysselsatt med att fullborda anordningarna, som icke medhunnits dagen förut. Något i klädningen har behöft jänkas, selarna och vagnarna äro icke ännu putsade, drängstugan eller gamle-fars kammare har ännu icke erhållit sin tillräckliga ans; öfver allt skall vara putsadt, propert och fint.

Vid vädret på bröllopsdagen lägges en särskild betydelse, ty detta har inflytande på det kommande äktenskapet. Sålunda säges det, att snö i brudkronan innebär, att bruden blir rik. Så mycket som det regnar bröllopsdagen, så många tårar skall bruden få gråta under äktenskapet. Är det däremot vackert väder, skall fortsättningen af äktenskapet bli soligt och ljusst liksom den första dagen. Regnar det första hälften och är vackert väder den andra hälften af bröllopsdagen, skall första hälften af äktenskapet bli sorgfyllt och bekymmersam, eller tvärtom. Och man är öfver hufvud taget hela bröllopsdagen misstänksam på hvarje den minsta motgång.

Så fort bruden vaknar på morgonen, skall hon ha »brudströmmingen». Denna bör helst vara en romströmming, ty då blir bruden fruktsam. Den skall vara tillagad af kokarmor och stekt på afvig rist. Därtill förtäres ett stycke bart bröd, och måltiden intages på sängen på fastande mage, under det en tärna står på hvar sida om bruden. Måltiden intages för att bruden icke skall få matleda »under vissa genom äktenskapet iråkade omständigheter», men äfven för att barnen skola bli raska och duktiga.

Vid $\frac{1}{2}$ 9-tiden är frukosten färdig; den består af smör och bröd, oftast hvetebröd och limpa, kokt kött med senap samt pannkaka och därefter kaffe och hvetebullar. Så fort frukosten vid 9-tiden är undanstökad, rider nu brudens förste ungmansdräng att hämta brudtöfverskan. Numera, då ridande ungmansdrängar börja alltmer komma ur bruk, händer också, att man kör efter brudtöfverskan för att hämta henne till bröllopgården.

Så fort ske kan, börjar därefter klädandet af bruden, så att icke brudgumsföljet får vänta för länge, ty brudgummen får icke anlända till bröllopgården, förr än bruden är färdigklädd, och det har kunnat hända, att brudgumsföljet stundom i timtal fått på $\frac{1}{2}$ mils afstånd från gården afvakta underrättelse att få komma. Någon egenartad brudutstyrsel synes Gottland i egentlig mening aldrig ha ägt, om än en eller annan detalj, skärpet eller kronan, skilt brudräkten från den vanliga högtidsdräkten. Numera synes dock hvarje spår efter en speciellt gottländsk brudutstyrsel vara utplånadt. Bruden klädes efter det sätt, som användes af herreklassen i staden. Rörande den nuvarande brudklädseln har jag erhållit följande uppgifter:

»Klädningen är vanligast af svart ylle, dock finnas de, som bära hvitt, och de förmögnare ha ibland svart siden. Snitten är mest beroende af gängse mod; dock användas mest släta kjolar med något släp, hvars längd beror på tycke och smak eller råd. De förmögnare och finare ha ofta kjolen kantad med en hvit spetsvolang. Skärpet, där sådant finns, är af samma tyg som klädningen. Bruket att bära särskildt skärp af granna sidenband, som fästades med ett spänne eller annat smycke framtill åt vänster, är numera aflagdt. Är klädningen svart, begagnas hvit sideninsättning framtill i lifvet eller ock garneras det med hvita spetsar; en guldbrosch fästes vid halsen, och en guldkedja med medaljong och ur bäres af den det eger. Lånta smycken användas sällan. Brudar finnas äfven, som icke bära några smycken alls, utan endast omkring halsen ha en krans af myrten med myrten- eller orangeblommor.

På vänstra axeln eller vid barmen fästas rosor, lefvande om det finns att tillgå, i annat fall konstgjorda. Håret benas, friseras och kammars litet ned öfver pannan, det öfriga lägges upp i en knut under kronan, eller, om det är mycket rikt, längre ned i nacken; lockar äro numera nästan helt och hållet aflagda. Krona och krans bindas af myrten. I kransen fästas myrten- eller orangeblommor i viss ordning, liksom pärlor i ett diadem. På hufvudet bäras nu för tiden inga andra blommor. Stommen till kronan och kransen är af med svart eller grönt omvirad ståltråd och köpes för några öre hos

en modist. Myrten får bruden själf anskaffa och kvällen före bröllopet öfverlämna till brudtöfverskan, som då binder krona och krans m. m. färdigt. Slöjan är af hvit tyll och lika lång som släpet. De, som själfva bekosta sin klädsel, använda ofta broderade slöjor.

Handskarna äro hvita, och en myrtenkrans om den ena armliden användes ofta som motstykke till ett guld- eller silfverarmband om den andra. Svarta skor och strumpor af klädningens färg fullborda klädseln. För sitt besvär erhåller brudtöfverskan vanligen 5 kr. i ersättning.»

Sådan är brudklädseln i den dag som är på mellersta Gottland, och i hufvudsak är den på öfriga delar af ön likadan. Ännu på 1890-talet användes i Hablingbo ett rött sidenskärp med nedhängande ändar, men nu har det på ett par år icke förekommit.

I äldre tider var brudklädseln yppigare. Blommor och smycken förekommo rikligt, och utstyrseln erhöll en viss egenartad karaktär genom kronan, bältet och bröstlappen. Inskränkningen af grannlåterna synes ha följt med stadssederna, och det är säkert icke af endast poetiska skäl, som en författare till en bröllopsdikt vid ett bröllop i Visby på 1700-talets midt låter bonden Olle uttala sin förvåning öfver de nymodigheter han blir vittne till i bland annat följande ord:

»Men mike lite brask har Brudi: Oa Prästu
Kler brudi sum med tour, lik man pa tyske hästa
Med krallar, bälte, ked, u band fran hals till fots
Sum vare ha i rojr pakled med drakegods.»

På samma gång ger hans uttalande äfven en föreställning om den rika dräkt bruden på landet var van att bära: hon var så fin som om hon varit hos trollen och blifvit pyntad med drakgods.

Den anförda versen innehåller den äldsta uppgiften om den gottländska brudens utstyrsel, som jag känner, och särdeles många äro icke de senare uppgifter om samma sak, som äro tillgängliga. Hilfeling affärdar saken med endast dessa ord: »Bruden, hwilken emot kl. 11 à 12 f. m. väntar Brudgummens ankomst, är nu klädd,

går ut i Salen, åtföljd med sin Brudfrämma och Brud Jungfrune att hälsa de ankomne gästerne. Wisande sig i sin skrud, krans och krona samt mycket glitter på hufvudet och Bröset — Robe och skärp — Sättjande en särdeles betydelig air på sig.»

Genom Säves anteckningar, kompletterade med uppgifter ur Maria Söderbergs manuskript,¹ kunna vi emellertid erhålla en god bild af brudutstyrseln på 1840-talet, då ännu många ålderdomliga drag i seder och föreställningar funnos kvar, hvilka numera fallit i glömska. — Dagen före bröllopet begaf sig bruden till brudtöfverskan för att få håret upplagdt, krusadt i pannan och med lockar i nacken, kortare eller längre allt efter hårets rikhet. På bröllopsdagens morgon hämtades brudtöfverskan af en ungmansdräng, hvilken vid återkomsten till bröllophuset höll ett tal, hvarefter man öfvergick till påklädningen, som mångenstädes försiggick under det spelmannen i ett hörn af rummet satt och filade på sin fiol. Bruden kläddes i hvita strumpor och svarta skor med svarta smala band i kors öfver vristerna. Brudklänningen var af svart orleans eller siden för dem som hade råd, och det var sed, att bruden ej fick sy ett styng själf på sin brudstolsklänning, ty »det var ej bra».

Krona och krans voro af myrten eller lingonris. Kronan var upptill slutet, en bild af oskuld. Det bara hufvudet var prydt med myrtenstjälkar, eterneller och konstgjorda blommor, med pärlband och guldkam m. m., och rankor af röda och skära blommor hängde ned öfver axlarna. Omkring halsen och skuldrorna fästes en blomsterrand långs med klänningskanten; på bröstet hade hon en bukett samt däröfver en guldbrosch; stundom fästes »blomruskor» äfven på axlarna eller också en blomranka snedt öfver bröstet från vänstra axeln, s. k. »bröstblämme». Lifvet omslöts med ett siden-skärp med fritt hängande ändar, som räckte ned till klänningens nederkant, vid sidan eller på ryggen. Guldhalsband, armband, ringar, kedjor och »smycken i parti» samt hvita handskar fullbordade toaletten.

¹ Se Fataburen 1906, h. 2, sid. 67.

Särdeles intressant är en beskrifning af en brudutstyrsel i Eksta omkring 1808, hvilken Säve erhållit af Johanna Fahlsten, f. Kolmodin, prästdotter från Eksta.

»Bruden var klädd i svart sidenklädning och däröfver var den s. k. prästrobben, af svart tjockt siden och bakåt såsom en frack med djupt hängande släp, hvilken i kanten var garnerad med rynklist, men hvilket släp i sidorna var uppfästadt med breda röda sidenband, hvilkas ändar hängde ned en 5 kvarter och indelade släpet hängande i trenne festoner. På bröstet hade bruden en bröstlapp af rödt siden och trekantig samt utsydd med guldtråd i blommor och fasoner, som betäckte bröstet mellan axlarna och räckte nedåt såsom ett snibblif. På hufvudet hade hon (i gamla dagar) lockig peruk, men senare brändt lockigt eget hår, som med pappiljotter lades upp dagen förut, dessutom pryddes hon af krans och krona, gjorda af vaxpapper samt pärlor och granna blänkande nålar m. m.»

Alfvegren omtalar, att bruden förr i världen på hufvudet haft en fet pudrad peruk. Brudskärpet synes under förra århundradet endast ha utgjorts af ett bredt sidenband, men längre tillbaka synas särskilda praktfulla brudskärp hafva användts, hvilka sannolikt gingo till låns inom församlingen. Sålunda omtalar Wallin, att han sett ett brudbälte i »Källunge prästgård, och ett har jag själf af röd sammet med silfverrosor eller smycken, förgylldt och med allehanda stenar infattadt». Slöjor hafva på mellersta Gottland användts åtminstone sedan 1860; på östra Gottland — i Kräklingbotrakten — kommo de i bruk först på 1870-talet.

Kronan gjordes ännu för 50 år sedan på östra Gottland allmänt af lingonris — »lind» — och då myrtenkronorna började användas, kunde det hända, att om man ej hade tillräcklig tillgång till myrten, »linden» fick lämna materialet åtminstone till kransen. Där förekommo äfven papperskronor af styft papper, öfverklädda med grönt silkespapper liksom seden var i Eksta. På sistnämnda ställe synas dessa kronor ha hållit sig längst, och ännu finnes vid Kvie i nämnda socken en sådan brudkrona af grönt papper »med litet guld-papper här och där». Kransen är af samma material som

kronan. Äfven praktfullare kronor hafva användts, hvilka förvarades i kyrkorna och vid behof utlånades. År 1906 erhöll Nordiska Museet från Hogrän en sådan brudkrona med stomme af metalltråd och mjukt skinn(?) samt prydd med pärlor, uppträdda på silfvertråd, och strödda rosetter, bland hvilka en af silfverplåt, fig. 1. Redan i 1758 års inventarium för Hogräns kyrka angifves den som gammal och obrukelig. Samtidigt nämnas äfven trenne kedjor, en förgylld

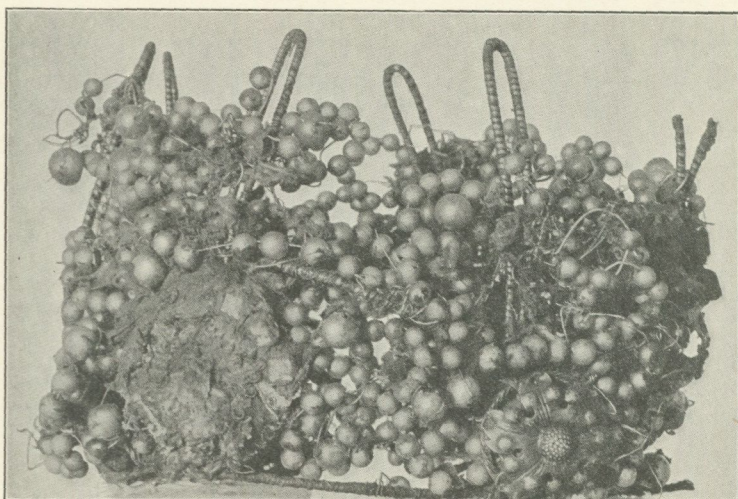

Fig. 1. Brudkrona från Hogrän, Gotland. N. M. nr 107551.

silfverkedja samt två oförgyllda, hvilka likalededes utlånades till brudprydnader.

Kronan skulle vara sluten, men brudar, som man befarade skulle »betala till kyrkan», skulle använda öppen krona. Detsamma gällde äfven änkor, och prästen blef ställd till ansvar, om han vigde en »skämd brud» med sluten krona. Sålunda fick t. ex. prästen Mårten Lundsberg i Stenkumla år 1681 tillsammans med sin broder böta 30 daler smt, emedan han vigt brodern och dennes brud, hvilken »gått med krona och bart hufvud på sin bröllopsdag, ther hon dock 16 veckor thereafter födde barn».

Nu för tiden lämnas som nämndt ersättningen för klädseln i reda penningar. Så var äfven seden i Eksta vid 1800-talets början, då bruden till prästfrun fru Johanna Katarina Kolmodin, f. Butendorff, för klädsel, prästrob och pell m. m. betalade 1 rdr. Likadant synes förhållandet varit i Fardhem, hvarest i prosten Ekholtz' dagbok finnes denna anteckning: »1771. 4. 11. Per Qvie här och betalte brudklädningen». På andra håll lämnades ersättning till brudtöfverskan in natura. I Öja erhöll prästfrun för klädseln »sänningar»: ett stycke stekost, ett stycke vinster ost, $\frac{1}{2}$ rispannkaka, $\frac{1}{2}$ limpa, 1 \bar{u} smör samt några tårtor, gorån och saffranskringlor. I Närs prästgård kommo de nygifta efter bröllopet upp och tackade för brudens klädsel samt gäfvo 3—6 par strumpor.

Medan bruden klädes, dukas borden till middagen. Det vanligaste bordssättet är hästskobordet. Stundom varieras det till tre parallellt stående bord, stundom användes äfven ett bordssätt med ett tvärbord för hedersgästerna och vinkelrätt mot detta ett långbord samt tvenne långbord parallella med det sistnämnda. Detta tredje bordssätt omnämnas äfven hos Hilfeling. Vid öfversidan, »främlu», placeras gästerna efter rang, så att brud och brudgumme sitta i midten — »under spegeln» — och kvinnorna komma i rang efter släktskap med brudfolket åt brudens sida, männen på samma sätt åt brudgummens. Tärnor och marskalkar placeras ofta i ett särskildt rum, stundom vid flygelbordens nedre ändar, stundom äfven vid ett af flygelborden.

Borden beläggas med hvita borddukar. Vid hvarje kuvert ställas 2 tallrikar, en till fisken och en till köttet. Bröd ställes fram i uppstaplade högar på tallrikar. Sallader af flera slag, lingon, rödbetor, syltade päron m. m.; höga smörstackar på lämpliga afstånd, ölmuggar, brännvinsflaskor, ättika, salt och senap eller öfver hufvud taget allt, hvad ett välförsett bord kräfver. Till säten användes för de förnämligare gästerna stolar, för de öfriga sittbräden, hvilande på bockar eller stolsäten.

Vid 10-tiden börja gästerna anlända. Af skaffarfolket föras de in i stugan — hvardagsrummet —, där de efter en välkomstklunk

ur ölmuggen få den s. k. välkomstsupen i brännvin, vin eller saft efter behag med något småbröd, ett gorån, en kringla eller ett sockerbröd. Här och där användes till välkomstsup »glyggar», brännvinsglögg, stundom förekommer äfven punsch. Förr i världen infördes gästerna ofta under musik i stugan eller i salen — nystugan. Efter det man på detta sätt blifvit fögnad, fordrar artigheten, att man går omkring till hvar och en, hälsar och slår i hand.

Stämningen är tryckt. Kvinnorna sitta i stugan eller i kammaren och ha ingenting att säga hvarandra, en sådan hop obekant folk som det är. Gubbarna samlas i små grupper på gården, orda om jordbruket och kollationera utsikterna här på platsen med utsikterna »upp i landet». Så blir det tyst en stund, man kan inte hitta på något nytt samtalsämne; man är stel och högtidlig. Då och då ett ord om det långa dröjsmålet, kanske ett kort samtal om en likgiltig sak, — så tyst igen.

Vid 11-tiden kommer bud till ungmansdrängarna, att de kunna rida emot brudgummen, ty nu är det nästan färdigt med brudens klädsel. Det blir en stunds rörelse bland folket, men straxt därpå blir det stilla, slött, liföst på nytt. Ännu en timme framåt fortfar stagnationen. Vi vilja begagna tillfället att kasta en blick tillbaka i tiden, då ännu ridande brudgumsfölje förekom, hvilket nu i snart en mansålder varit alldeles bortlagdt.

Så fort förrättningen i brudgummens hem på ofvan skildrade sätt var öfverstökad, gafs tecken till uppbrott. Alla män bestego sina hästar. Kvinnorna åkte i vagn, vanligen stegvagnar med parsäten.

Brudgummen var klädd i svarta kläder med långbyxor, jacka eller frack samt väst, nya stöflar med sporrar, hatt och hvita handskar samt en hvit näsduk något uthängande ur fickan. Han hade hvit halsduk, »nattkappa och krås» samt någon gång en blomsterbukett på bröstet. Omkring år 1800 hade han äfven friseradt och pudradt hår efter tidens mod. I Eksta hade brudgummen år 1808 på rockslaget en 6 tum hög hvit rosett af tumsbreda sidenband, fästad vid knapphållet på vänstra sidan af bröstet. Han är beväpnad med ett långt ridspö med rödt eller gult och blått skaft. — Hästen skall

få vänta både länge och väl, men man borde alltid hålla lif och föra väsen, så att det andra följet kunde på något afstånd märka, hur landet låg, ty man skulle mötas ridande i flygande fläng. Å andra sidan angåfvo skotten, pisksmällarna, musiken och larmet af de ridande, att det väntade följet var i antågande. Man sitter upp; åter en salfva med »smällsveiparna»; man sätter sporrarna i hästarna, och så bär det i väg i rasande fart. Utan att hälsa rida brudens utskickade förbi, sedan de delat sig, hälften på hvar sida om brudgumsföljet. Först när alla kommit förbi, få de vända samt intaga sina platser i det andra tåget, så att spelmannen rider upp bredvid sin kamrat, ungmansdrängen vid brudgummens ungmansdräng och de öfriga karlarna efter det ridande tåget. Detta är emellertid lättare sagdt än gjordt, ty under tiden rider brudgummens folk undan allt hvad tygen hålla, så att i bland en ganska långvarig kappridning kan uppstå.

Så fort emellertid tåget kommit i ordning, höjer nu brudtbonden sin piska till tecken att stanna. Piskorna höjas led för led för att undvika sammanstötningar, och då hela följet stannat, intagas förfriskningar ur det medhafda förrådet. Först nu får man äfven tid att hälsa på hvarandra. Stor stund får dock icke detta taga, ty tiden hastar, och snart sitter man till häst igen, nu ordnade med de två spelmännen i spetsen, därpå brudgummen och brudtbonden, så de två ungmansdrängarna och därpå öfriga ridande två och två som förut. Efter en stund skilja sig ungmansdrängarna från det öfriga följet för att rida i förväg och förkunna för bruden, att brudgummen snart kan väntas.

Alla dessa ryttare — de från brudgummens och de från brudens hem — kallades *magar*, och den nyss beskrifna färden kallas magefärd, mageridt eller magfyllge — Gutalagens *maga-raiþ*, om hvilken lagskipningen har allt från 1300-talet haft så stora bekymmer. Till magefärden hörde äfven enligt uppfattningen vid 1800-talets midt det ridande medföljet till kyrkan. Enligt Spegels uppgift skulle på 1600-talet magfärden endast beteckna färden till kyrkan, och enligt ett annat meddelande (från södra Gottland) skulle magfärden endast afse hämtningen af brudgummen till bru-

dens hem. På 1700-talet synes däremot den gängse uppfattningen af »magefärd» vara det följe, som beledsagar brudgummen till brudens hem eller det anländande brudföljet. »Magar kallas hvar och en som är til hest, och följer brudgummen — — och thet kallas magafärd», skriver Neogard. Wallin har visserligen i sin ordlista: »Magar = de som äro i brudföljet», men i sin bröllopsbeskrifning säger han: »Alla de som följa brudgummen till brudhuset, sedan giftööl hållits aftonen förut, kallas magar och en sådan brudgummes svit magefärd». Så tyckes äfven vara Gutalagens mening: »Men 'maga-raip' är afskaffad. Där sjunges brudmessa som brudgummen är och bröllop skall drickas. Brudgummen sände tre män mot sin brud, och bryttugan stanne där, som brudmessa sjunges och bröllop drickes.» Med mageridt synes här sålunda icke afses alla ridande vid bröllopet, ty de män, som skola hemta bruden, nämnas särskildt; utan meningen är tydligen den, att mageridten endast afser det följe, som beledsagade den af kontrahenterna, som anlände till bröllophuset. Otydlig i ifrågavarande fall är 1587 års stadga, där det skrives: »Hvad den magefärd är anbelangandes skal så hålldis, att ingen efter denna dag skall utsända mod sin Brud eller Brudgumme mer än 6 karlar, så att Brudgummen rägnas att vere den sjette.» Måhända hafva vi att i dessa ord se den första glidningen att under namnet mageridt äfven innefatta det följe, som utsändes att möta den anlända parten.

Hvad själfva ordet magar beträffar, är det samma ord som vårt måg och betyder släkting. Mageridt är sålunda släktingarnas ridt vid bröllopet.

Det stora intresse, lagarna visa för magfärden, synes ange, att allt icke gick så ordentligt till vid dessa resor, och förloppet vid 1800-talets midt synes tala för att de icke aflupit så synnerligen lugnt i forna tider. Redan Gutalagen stadgar, som vi hafva sett, att mageridten skall helt och hållet upphöra. Att helt och hållet förbjuda den dristar man sig icke i 1587 års stadga, men år 1606 stadgas det: »— är ock förbudt att rida i Magefärder, som här till dags är skedt.» Det förra påbudet har tydligen icke haft afsedd verkan, hvarför man nu ser sig nödsakad alldeles förbjuda oskicket.

Icke håller ett fullständigt förbud har haft afsedd verkan, ty vid samma århundrades slut omtalas mageridten ånyo, och ännu på 1800-talet förekom den som vi veta.

Skulle vi då sammanfatta de uppgifter om magefärden, som vi hafva erhållit, kommer dess historia sålunda att te sig på följande sätt: På 1300-talet menades med magefärd det följe, som beledsagade bruden till brudgummens hem, och som plögade mötas af ett likadant från bröllophuset. Sannolikt skedde icke detta möte mellan de båda följena utan vissa häfdvunna ceremonier af den art, att lagen måste förbjuda denna sed helt och hållet, men dock medgifva, att brudgummen fick sända trenne män att möta bruden. Lagen har dock föga kunnat uträtta härutinnan, ty på 1500-talets slut lefver den gamla mageridten ännu så kraftig, att man ånyo ser sig nödsakad att med lagliga medel till en början inskränka den, men då detta icke hjälper, helt och hållet förbjuda densamma. Icke håller dessa förbudsstadgar hafva kunnat något uträtta, ty år 1683 omnämner Spegel mageridten såsom bruklig. Nu har emellertid en vidsträcktare betydelse tillagts namnet själf. Från att magföljet från början endast var brudens följe till bröllopet, har det sannolikt, då bröllopet mer och mer börjar firas i brudens hem, öfvergått till ett namn på det följe, som i brudens ställe färdades till bröllopgården — nämligen brudgummens. Därigenom uppstår en sammanblandning af begrepp, då namnet magfölje left kvar som benämning på brudens följe och så småningom därvid öfvergått till de från bruden utskickade, som skulle möta brudgummen. Efter hand har namnet magfölje ytterligare utsträckts till dem, som beledsagade brudfolket till kyrkan, en sed som icke förekom under medeltiden, då s. k. hemvigsel användes. Därigenom har »magar» så småningom blifvit en allmän beteckning på dem, som rida vid bröllop, ehuru dock på 1700-talet den gamla betydelsen synes varit den vanligaste. På 1800-talets midt, då magfärden ännu lefver, tillägges namnet utan betänkligheter så väl brudens som brudgummens följe vid brudgummens ankomst, som följt till kyrkan. Efter omkring år 1860 har magfärden upphört af sig själf. De sista reminiscenserna af densamma i vår tid är ungmansdrängarnas ridt

emot brudgummen. Man utsätter då som fördom en bestämd mötesplats mellan det anländande bröllopföljet och ungmansdrängarna, och så fort man mötts, anträdes färden till brudens hem, ännu med iakttagande af det äldre bruket att ungmansdrängarna rida i förväg och anmäla det öfriga följets snara ankomst. I de mera »kultiverade» trakterna på Gottland börjar emellertid äfven dessa de sista rudimenten af mageridten försvinna. I vissa socknar äro de alldeles bortlagda.

Vi återvända nu till bröllopgården. Klockan börjar lida mot 12. Man går och väntar, att något snart skall ske. Man drar sig mer och mer inomhus, ty då ungmansdrängarna infinna sig med det första budskapet från den antågande bröllopsskaran, får ingen vara på gården.

»Nu kommer di!» och på sina flåsande kampar störta de in på gården; — ett hvarf rundt ungmansstången, och de hålla stilla vid lillgårdsgrinden eller framför trappan. Endast skaffarn är ute. Brudgummens förste ungmansdräng talar:

»Är bruden prydd att emottaga sin älskade brudgum, så vis oss henne, att vi kan få skåda henne och säga från den oss sändt hafver, att vi hafva sett hans utkorade brud.»¹

Sedan dessa ord yttrats, går skaffarn in för att hemta bruden, och nu utträda alla bröllopgästerna på gården. Bruden står på trappan omgifven af tärnor och brudtöfverska. Ungmansdrängen fortsätter nu med t. ex. följande ord:

»Vi äro i dag förutskickade från en ung man och brudgum, som för en stund tagit afsked af ömma föräldrar för att uppsöka en vän och kär dotter i detta hus, den han till sin maka utvalt. Det är dig, du unga brud, som han i dag söker, och du är föremålet för hans resa. Uti ditt sällskap i dag vill han hasta att inför Herrans altare besegla det viktigaste förbund, I redan förut gjort hvarandra. Du skall gå ut ur det hus, där du bortjagat dina barndomsdagar för att med din brudgumme vandra hand i hand, vandra okända öden till mötes. Därför är jag öfvertygad, att brud-

¹ Meddeladt af f. hemmansägaren L. P. Johansson Anmunds i Roma, f. 1822.

gummen och hans sällskap i dag äro välkomne och måste med detta glada budskap skynda dem till mötes, som oss sändt hafver.»¹

Efter talet, som stundom med några ord besvaras af ungskaffaren, fågnas ungmansdrängarna med »en gång dricka» samt därpå en sup och ett gorån eller en annan »bakelse». Så bär det i väg igen i full fart, rundt ungmansstången och ut genom gatgrinden för att sluta sig till det öfriga tåget. Fordom skulle de vid återkomsten rida »rundtom hela följet intagande så sitt tillbörliga ställe uti processen näst efter brudgummen och brudtbonden, att de strax vid afstigandet kunna vara tillreds at taga emot hästarna, kneppa af sporrarna, afstryka stöflorna o. s. v.» (Neogard).

I bröllopgården är nu rörelse och lif, man lyssnar spändt efter något ljud, som kan antyda, att man »snart kan ha dem här». Så hörs på afstånd ett skott — ett till, så flera starkare och starkare; man ser en stor sky af damm, och strax efter hör man bland bullret af vagnar de gamla tonerna af brudmarschen. Hastigt närmar sig »stassen», och i full fart kör den första vagnen in på gården, de andra följa efter med en fart, så att de skulle kunna stjälpas i »viken». Rundtom ungmansstången bär det, och i nästa ögonblick stannar brudgummens skjuts framför grinden. Ungmansdrängarna gruppera sig vid sidan. Hästarna få icke frusta, ty då blir det motgång i äktenskapet.

På gården är tomt. Endast skaffarn visar sig på trappan för att genast därpå gå in och underrätta. En stor folkskara är samlad utanför för att »se brud». — Gästerna komma ut på gården. Ännu dröjer det någon stund, men så kommer bruden. I allmänhet bör bruden försöka få se brudgummen förr, än han sett henne, ty det betyder mycket för regentskapet i det blifvande hemmet. Nu träder bruden ut på trappan omgifven af sina tärnor. Brudtöfverskan följer efter för att kunna vara tillreds att ordna slöjan, om den skulle komma på tok. Alla hufvud blottas, och det blir tyst, andlöst tyst. Det lägger sig en djup högtidlighet öfver alla, och man ser många ögon tåras. Bruden går ner till skjutsen och stan-

¹ Meddeladt af L. P. Johansson Anmunds.

nar där. Det är ett af de stämmingsfullaste ögonblicken under hela bröllopet. Så brytes tystnaden. Det är brudtbonden som talar:

»Unga brud! Glädjens sällhet är vår önskan.

I sällskap med denne unge man, som kommen är för att med dig i dag knyta äktenskapets heliga band, det band, som endast döden upplösa kan. Detta föreningsband utgör livvets största glädje och livvets största sorg, beror på om den ed, I hvarandra i dag inför Gud svärjen, hålles eller brytes. Hålles detta löfte afgifvit inför allvetande Gud, då blir eder sammanlefnad ljuf och lycklig, ty, starke emot alla livvets besvärligheter, mot elaka människors försåt och stämplingar, mot sorger och bekymmer stå tvenne trofasta hjertan, som trogna sitt löfte dela ljuft och lätt. Frid med Gud, frid med nästan och lugn inom eget bröst, se dessa äro förskansningar, emot hvilka elakhet, ilska och onda menniskofunder fåfängt göra sina anfall. Menniskan kläd i purpur eller kläd i dagakarlen's ja äfven tiggarens dräkt trotsar, då samvets friden finnes inom dess bröst, då hon eger eget medvettande af att efter förmåga uppfylla sina plikter, visa ömhet för likars nöd, kärlek för maka, barn och föräldrar.

Älskade föräldrar! I som svärföräldrar blifven till denne unge man, som för några timmar sedan lämnade sin kära Födelsebygd, tog ett troget afsked med sina föräldrar och syskon, emottagen honom såsom edert eget barn.

Blifve edert hus alltid glädjens och förnöjsamhetens hemvist. Blifve eder umgängelse förtrolighetens, den inbördes aktningen den innerliga tillgifvenhetens och hjertliga vänskapens trogna käll. Må de stilla husliga dygderna hos eder blifva hemvanda gäster, som under Religionens ledning vandra hand i hand med Edert idoga arbete och under Eder hvila, så skola fliten och mödorna alltid välldignas af en högre makt och I skola alldrig sakna något af hvad ni behöfver. — Må Edra händelser i verlden blifva hvilka som helst — genom Guds fruktan och dygd, arbete och flit skola I trotsa dem. — Innesluten därför Guds lära och dygdens bud i hjertats helgedom, och låt derifrån utgå väl-

signade frukter i Eder sammanlefnad. Då skola edra dagar blifva lyckliga och sälla intill ålderns sena höst. Tills I af en högre makt kallad warder.»¹

Detta tal besvarades fordom af en särskildt utsedd svaroman. Numera är det vanligen skaffaren, som utför detta på t. ex. följande sätt:

»För det hedervärda talet tackas mycket. Glad vid ankomsten lifvande vid anblicken höjer vår unga brud i dag sina suckar till allmakten för sin älskade brudgummes lyckliga hitkomst. Hon går mot honom i dag med ett kärleksfullt och ömt hjerta. Hon räcker honom sin vänskapshand och länktar endast efter den ljufva föreningen — måtte deras böner hörda varda af all hjälpenes Gud och de genom föreningen blifva lyckliga, glada och sälle. Varer samtliga hedervärdar med följe mycket välkomne med denna vår älskade brudgumme i dag. Stiger af edra kampar och stigen in i detta brudehus.»²

Efter talet stiger brudgummen af och tager sin brud i famn samt kysser henne. Så spelar musiken upp, och bröllopskaran tågar in. Först kommer musiken, så brudparet, därefter brudtbonden och brudtöfverskan, därpå marskalkar, så tärnorna och efteråt öfriga gäster. När man kommit in, sätter sig brudparet på tvenne särskildt smyckade stolar. Nu sker äfven sammanparningen af tärnor och marskalkar. Detta tillgår så, att tärnan på vänstra rockslaget å den marskalk, som utsetts åt henne, fäster en rosett af c:a 1 dm. längd af samma färg som den, hon själf bär. Marskalksrosetterna utgöras af granna band af hvilken färg som helst. Stundom erhåller tärnan då af sin marskalk en blombukett, men detta bruk är nymodigt. Tärnorna äro klädda i svart, mera sällan i hvitt eller kulört. Marskalkarna äro i högtidsdräkt med jacka eller bonjour efter råd och stånd. Förr var jacka det enda brukliga; tärnorna buro då endast svart kjol samt röda och gröna bindmössor.

¹ Meddeladt af f. fanjunkare J. P. Österberg, Hejdeby, Kräklingbo, f. 1829, † 1906.

² Använt vid Mattise i Bunge ⁸/₄ 1880.

I kyrkan.

Det vanligaste nu för tiden är, att vigseln sker i kyrkan. Sedan man hvilat ut en stund och gästerna fått sina välkomstsupar, ger man sig i väg till kyrkan. På den första skjutsen åker brudgummen och brudtbonden med spelmännen på främre åksätet, hela tiden gnidande brudmarschen, ett styft göra om bröllopet står i slutet af oktober och det är en fjärdingsvägs resa. Närmast efter komma bruden och brudtöfverskan. Därefter följa de öfriga skjutsarna, tämligen likgiltigt i hvilken ordning. Brudens föräldrar stanna hemma. Ungmansdrängarna rida på sidorna om de främsta vagnarna, under det brudpigorna — tärnorna — äro inhysta här och där på skjutsarna.

Fordom, då ridande brudfölje var i bruk, red först brudgummen och brudtbonden, så ungmansdrängarna, därpå spelmännen och efter dem de manliga gästerna två och två. Härefter kom bruden och brudtöfverskan i ett förnämare åktyg, »karm eller calesche», stundom med spelmän framför sig, så brudpigorna, närmaste släkt och grannhustrur i nämnd ordning.

Hela tiden skjutes lifligt i diken, under broar och i gårdarna till stor förskräckelse för de åkande kvinnorna. Då man icke använder gevär, har man ibland krutpatroner, som läggas på en flat häll med ett eldkol, och som affyras genom ett slag med en yxhammare. Ett par stora korgar med väldiga saffransbullar medföras på brudens skjuts, och till hvar och en mötande kastas en bulle.

Då man kommer i närheten af kyrkan, skilja sig ungmansdrängarna från det öfriga följet samt rida i förväg till kyrkan, där de förkunna för de församlade, som kommit för att se brud, att brudstassen snart kan väntas:

»Ällskade Venner! Ärer I i dag hit församlade för att åskåda ett viktigt ändamål, hvilkett säkerligen är att bese. Det hit använtade brudepar, som i herrans heliga hus och tempell i dag skole vinna var andras hjertan och inför Herrans heliga alltare skall di

knyta ett band som endast döden måste sönderslita. Jag hafver här för den skull De goda tidningar att frambära att de redan i från bröllophuset utreste med dess hedelliga medförlje och inom några minuter så äro de här.»

Så fort dessa ord framsagts, återvända de igen och sluta sig till det öfriga följet.

Nu börjar äfven kimningen i kyrktornet, och den fortfar, tills man kommit fram till prästgården. År 1686, då många kyrkliga förändringar gjordes, har äfven kimningen blifvit föremål för uppmärksamhet. Det stadgades då i konsistorium, att kimningen skulle innehållas 1:o emedan det var skadligt för klockorna, 2:o emedan det var mot conformiteten; men år 1687 afskaffades kimning fullständigt. Dessa stadganden liksom så många andra, då det gäller folkets häfdvunna seder, hafva emellertid haft föga verkan, ty år 1707 den 6 februari gör man i domkapitlet denna kompromiss: »Der någon brudgumme vill hafva kimning för sig, må det efterlåtas efter någon vedergällning till kyrkan, om bröllopet hålles på en söckendag, men icke tillåtes det på en Sön- eller annan Helgedag för uniformitetens skull.»

På prästgården har klockaren eller ungmansdrängarna rest en annan ungmansstång, och då man kör opp till prästgården, skall hela brudföljet färdas rundt stängen, innan de stanna och stiga af skjutsarna. Man begifver sig under musik in i prästgården i denna ordning: först brud och brudgum, därpå brudtbonde och brudtöfverska, så ungmansdrängar och brudpigor och slutligen öfriga gäster. Man rastar en stund och ordnar sig samt trakteras under tiden med drickesvaror och bröd, ofta ur medhafdt förråd. Enligt Spegel var det på 1600-talet äfven brukligt, att man »dantzade ther en stund efter trummeslag» och därefter så småningom gaf sig till kyrkan. Då ridande brudfölje förekom, var det ungmansdrängarnes skyldighet att knäppa sporrarna af brudgummen och med en medhafd borste putsa hans stöflar.

Man begifver sig nu till kyrkan i följande ordning: först gå spelmännen, som nu tagit upp den ståtligaste brudmarschen de äro mäktiga att utföra, därefter kommer den långa raden af mar-

skalker och tärnor arm i arm — marskalkerna gå till vänster —, så komma »brudnäbbar» — en gosse och en flicka i 10—12 års-åldern —, så brudparet, där brudgummen går till höger, därpå brudtbonde och brudtöfverska och sist öfriga gäster. Utanför kyrkdörren bilda de uppvaktande häck, så att tärnorna gå till höger och marskalkerna till vänster, hvarefter brudparet passerar och kommer omedelbart efter musiken in i kyrkan. Så fort brudparet passerat, fortsätta de uppvaktande in i kyrkan och upp i koret, där de på nytt dela sig, hvarvid tärnorna gå till vänster och marskalkerna till höger. Ibland fortsätter man utan uppehåll direkt upp till koret, då brudparet där passerar mellan de uppvaktande, och ibland delar man sig icke utan går parvis och ställer sig — hvartannat par på högra sidan och hvartannat på vänstra sidan i koret. Högst upp står brudgummens marskalk, som skall taga emot brudgummens hatt och lämna honom psalmboken, därefter komma de öfriga i rang efter släktskap. Spelmannen stannar merendels nere vid kyrkdörren.

På 1840-talet var processionsordningen en annan. Då gick först musiken, så kom brudparet, därefter brudtbonde och brudtöfverska, ungmansdrängar och brudpigor och sist de öfriga gästerna. Spelmännen togo plats i koret för att därifrån intonera musiken. Likadant beskrifves tåget i Maria Söderbergs manuskript, men då dessutom en annan egenhet där förekommer, må ett utdrag ur hennes beskrifning lämnas: Brud och brudgum gå först arm i arm företrädda af spelmännen. Närmast efter komma brudtbonden och brudtöfverskan. Därefter komma ungmansdrängarna och brudpigorna och sist prästen och släktingar i noggrann ordning. »Vid kyrkogårdsporten stod brudens kusk med en stor korg fylld med röda äpplen och ett knyte med »saffransflätor», som bruden tog på hvardera armen, understödd af brudpigorna, och då hon nu gick igenom hela den på kyrkogården församlade mängden, utdelade hon åt lite hvar både »brudäpple» eller »kaka». Brudgummen med sina drängar fick då följa efter. Vid ingångsporten till kyrkan tog brudparet hvarann åter i hand och gingo stora gången framåt till koret, där en gammal »brudstol» var framsatt midtför altaret. Brud

och brudgum gingo nu på hvar sin sida om denna, möttes framför densamma och stodo där stilla framför altarringen, innanför hvilken prosten väntade.» Här skedde utdelningen af bullarna alltså icke under resan till kyrkan, utan på själva kyrkogården.

Det namn, brudpigorna ha hos Neogard, där han säger: »Föregångsjungfrurna äro tvenne, Brudpigan och Bruthupigan», tycks emellertid ange, att den nu brukliga ordningen med de uppvaktande före brudparet är den äldre. Säve har äfven efter en gammal man denna anteckning: »Två brudnäbbor, töser som ej gått och läst, gingo först, sedan två bräudpejkur som läst och därefter Brud- och brudgumme.» Hvar ungmansdrängarna ha sin plats omtalas ej. På Hilfelings tid (år 1801) ha vi emellertid samma ordning. Först går musiken, så brudjungfrurna, därefter brudparet, så brudtbonde och brudtöfverska, därefter kvinnfolket och sist männen två och två i bredd. Så var ordningen vid bröllopet i Sjonhem, där öfver 50 personer deltog i processionen. Enligt en annan äldre anteckning säges det, att brudnäbborna skola gå före bruden »för att sparka bort hästlortarna».

En annan sed, som står i samband med intåget i kyrkan, är brudens »hofvering». Spegel omnämner den, och Neogard beskriver den utförligt sålunda: »När brudskaran går in och ur Kyrkiona, gå alla pigorna för bruden, icke allenast the, som äro budne til bröllopet, utan också många som äro wid Kyrkion, och thet kallas hofwera för bruden, Hofwa in, hofwa ut, så at när någon wid ingången tycker sig bli förachtad, lida skymf och icke fått sitt retta stelle, tör hon wel säga: Jag hofwade wel in, men ut hofwar jag intet, wiljande ingen gärna gå allra främst, ty hon sägs bära lychtan.»

Hvarest ungmansdrängarna ha sin plats hafva vi fortfarande ingen kännedom om, men då det på samma ställe säges, att dessa i ridföljet skola hålla sig närmast efter brudgummen för att vara till hands och knäppa af sporrarna, och såväl hos Wallin som flera andra antecknare betonas, att denna syssla tillhör ungmansdrängarna såsom en af deras viktigare, är det möjligt, att de i äldre tider icke gått tillsammans med brudpigorna såsom nu är fallet, utan att de i processionen haft sin plats näst efter brudparet eller brudtbonden

och brudtöfverskan. Måhända hafva de äfven hållit sig bland de öfriga karlgästerna. I hvarje fall synes det föga troligt, att ungmansdrängarna gått före brudparet, under den tid ännu hofveringen var i bruk, hvilket däremot brudpigorna gjorde att döma af deras namn, »föregångsjungfrur».

Skulle vi nu efter detta kasta ännu en blick på tåget till kyrkan och dess utseende under olika tider, synes dess historia komma att te sig sålunda.

På 1600-talets slut och 1700-talets början tågade man från prästgården sannolikt under musik in i kyrkan för att vigas. Framför brudparet gingo alla flickor, både de som voro bjudna till bröllopet och icke. Detta kallades att hofvera eller hofva för bruden och afsåg att vara en hedersbevisning åt brudfolket. De förnämsta bland dem voro de tvenne flickor, som blifvit särskildt utsedda till föregångsjungfrur — vår tids tärnor. Efter brudparet kom troligen brudtbonden och brudtöfverskan samt ungmansdrängarna och sist kommo de öfriga bröllopgästerna.

År 1800, då hofveringen synes vara aflagd, är det endast brudpigorna samt här och där de s. k. brudnäbborna — småflickor — som gå före brudparet, fortfarande skilda från ungmansdrängarna. Först på 1840-talet omtalas det, att brudpigor och ungmansdrängar följas åt. Det har då sannolikt blifvit en växling i fråga om deras plats i tåget. På vissa ställen är det ungmansdrängarna, som fått behålla sin gamla plats, och brudpigorna ha då fått flytta öfver till platsen närmast efter brudtbonden och brudtöfverskan. Ehuru det icke är mig med säkerhet bekant från tiden före år 1860, att ungmansdrängar och brudpigor gått före, är det emellertid troligt, att i vissa trakter detta återigen varit bruk. I så fall är det brudpigorna, som bibehållit sin gamla plats, och ungmansdrängarna, som blifvit förflyttade. På 1860- och 1870-talen är den sista ordningen den vanligaste, åtminstone på östra Gottland, och numera är den bruklig, så vidt jag vet, öfver hela ön, under det bruket att de uppvaktande gå efter brudfolket, blifvit alldeles undanträngdt.

Ligger kyrkan mycket nära bröllopsgården går man vanligen till kyrkan direkt i samma ordning som den ofvan omtalade från prästgården. Sker vigsel i kyrkan i annexförsamlingen, hvilket mera sällan förekommer, köra skjutsarna upp till kyrkogårdsporten, hvarest från processionen afgår. Fordom då ridande brudfölje användes, bundos hästarna under tiden vid stänger, hvilka instuckits i för ändamålet i kyrkmuren inmurade stenar, som stucko ut ett stycke ur muren och hade ett rundt hål för införande af stängerna. Detta var klockarens syssla. Sådana stenar förekomma ännu i t. ex. Tingstäde och Vallstena.

Då vigseln skedde på söndag, voro särskilda anordningar vidtagna. I Eksta var det brukligt, att bruden, som åkte i den stora »husvagnen», först med hela brudskaran gick in i prästgården och utdelade kakor — brudkaka — åt barnen. Sedan gick brudparet in i kyrkan och satt under gudstjänsten på två stolar vända åt församlingen. De två stolar, som begagnades under vigseln till brudstolar, stodo nu tomma. Dessa voro vända åt altaret och intogos först, då gudstjänsten var slut. Ungefär under halfva gudstjänsten återvände »atårbjaudarna» till kyrkan.

Om vigsel på söndag läses i 1587 års stadga: »— och skall de (brudens utskickade och brudgummen) drage af sted så de ere vid kirken om Söndagen för middagen, men kommer der någon efter middags stunden till kirken, då skall Sogne-Presten icke gifve dem sammen den dagen, men deres omag att vere gjort förgäfves till dess de tillbörlig tid framkommer. Och där som någon kom drucken till kirken om Söndagen eller Måndagen när Brude Mässan hålldes, då skall Dommeren, när det gifves honom tillkänna af Presten, gifva Landsfogden det tillkänna att sådan oskicklighet må blifva straffat som vederbör. Om Måndag skall ingen gifves mat eller öhl för Brude Mässan är ute, under tillbörlig straff.»

Ännu i ett memorial vid en visitation i Alfva den 23 juni 1690 läses: »Om gifteröl emot sabbaten och dryckenskap om Söndagsmorgen af dem, som skola afhämta bruden», hvarvid resolveras, att »sådant bör hämmas och afstraffas enligt sabbatsbrottslagen». — Måhända afses samma sak i det klagomål, som gjordes i Garda, »at en del

följa ifrån gästbudshuset med glas och kanna intill kyrkdörren», hvilket alldeles förböds 1659. Denna sed uppgifves hafva i synnerhet varit rådande i Alfva, Hemse, Grötlingbo, Fide, Vamlingbo, Sundre, Hafdhem, Näs, Habblingbo och Ejsta.

Nu träder prästen för altaret. Först sjunger församlingen t. ex. »Jag lyfter mina händer etc.» eller: »Gud välsigne dessa hjertan etc.», hvarefter prästen förrättar vigseln efter handboken i vanlig ordning. Under tiden sitta kvinnorna ängsligt aktgifvande på hvarje liten småsak, som kan passera, ty detta betyder mycket för den äkten-skapliga lyckan.

Den af brudparet, som är blekast, dör först.

Det gäller för brudparet att stå mycket tätt tillsammans, ty annars kan det komma »ont auge» emellan, som förstör den äkten-skapliga lyckan. Detta bör i all synnerhet iakttagas under väl-signelsen.

Man får ej se sig tillbaka i brudstolen, då tittar man efter en annan make.

Om brudgummen skulle snubbla, eller om han fick foten under brudstolen, blir det han som dör först.

Från altaret till brudstolen skall brudparet gå baklänges utan att se sig tillbaka. I annat fall blir äktenskapet olyckligt. Den, som först vänder sig åt församlingen, kommer att dö först.

Då brudstol användes, skulle bruden försöka få största rummet i brudstolen.

Bruden bör ha en silfverslant i skon.

Bruden bör ständigt försöka att stå med högra foten litet längre fram än brudgummen, ty då blir det hon, som kommer att få makten i huset.

Bruden får icke tappa något o. s. v.

Förr användes brudpell, hvilken ungmansdrängarna och brud-pigorna under vigseln höllo öfver brudparet. Var t. ex. en af brud-pigorna så liten, att hon icke nådde upp, fick hon stå på en pall. Till brudpell användes oftast den duk, som bruden i fäste-gåfva erhållit af brudgummen — gåvdoken. Denna hölls i hörnen,

med pekfingret och tummen, så högt upp på duken, att hörnfliken hängde ner ett stycke, ett kvarter eller så. I Ejsta fanns särskild brudpell, som beskrifves sålunda: »En 2¹/₂ alns duk i fyrkant af mörkrödt flor med guldvädor i kanterna, som hängde ned, samt fyra silfvertofsar i hörnen.» Under den långa förrättningen var det stundom tröttsamt nog att hålla brudpellen hela tiden, hvarför man ofta nödgades byta om hand.

För icke så länge sedan brukades äfven under vigseln brudmessen. Denna liksom pellen är nu alldeles aflagd.

I konsistorii protokoll den 4 och 5 juli 1694 läses om messan och pellen följande: »Med anledning af den nya handboken frågades i Consistorium: 2) Om brudmessen och pellet skall ock för de fattiga och gemena brukas, som för detta icke hafver varit brukligt här å orten? Svar: Ja, förty äktenskapet är ett heligt verk och stånd, icke mindre för de fattiga än för de rika: men om en icke kan den messan sjunga, så kan han läsa henne. Därföre skulle ock pellet öfver de fattiga brukas, det jämväl uniformiteten i ceremonierna fordrar.»

Under vigseln brukade man äfven fordom, enligt hvad som framgår af Veskinde kyrkobok år 1673, bränna vaxljus för brudfolk i kyrkan, hvilket betalts med 4 sk. dansk.

Då vigseln är slut, sjunges vanligen: »Nu blott för världen två etc.» Nu börja äfven kyrkvärdarna skramla med häfvarna i sakristidörren för att upptaga kollekt till kyrkan och de fattiga. Kollektmedlen utgöras af 1- och 2-öringar. Ännu på 1870-talet förekom under psalmen äfven offringen till prästen. Denna tillgick så. Först går brudtöfverskan fram till bruden och niger. Därpå går bruden och brudtöfverskan upp till altaret genom norra ingången i altarskranket, niga då de gå förbi prästen, gå därpå bakom altaret och lägga sin gåfva i en tallrik eller annat kärl på södra sidan af altaret, gå så ned genom södra ingången i altarskranket och niga för brudgummen, hvarefter de intaga sina gamla platser, bruden vid brudgummens högra sida och brudtöfverskan vid vänstra sidan i koret. Härefter går brudtbonden fram och bugar sig för brudgummen, hvarefter de — brudgummen först — utföra samma manöver. Särdeles

viktigt var det att bruden, då hon kom tillbaka, eller brudgummen, då han lämnade sin plats, icke gick mellan brudstolen och altaret utan bakom denna. Härefter kommo de öfriga gästerna i ordning efter rang. Det vanliga beloppet, som offrades, var 25 öre, och det var vid ett sådant tillfälle, som en prost på norra Gottland, då han såg en af gästerna offra en 5-öring, i stor förtrytelse utropade: »Hvem skramlar med koppar uppå Herrans altare.»

Omkring år 1800 var i Sjonhem ordningen något olika. Då gingo först ungmansdrängarna, därefter brudgummen och brudtbonden och därefter allt manfolk, så kommo brudpigorna, bruden och brudtöferskan och sist allt kvinnfolk.

Sedan psalmsången slutat, går först prästen ner och trycker de nygiftas händer under tillönskan af lycka och välsignelse, därpå vänder sig brudparet åt församlingen, hvarefter de uppvaktande gratulera. Först går den öfversta tärnan, därefter hennes marskalk, därpå nästa tärna och hennes marskalk och så vidare par efter par. När de uppvaktande slutat, fortsätter brudtöferskan och brudtbonden samt därefter öfriga anhöriga och vänner, naturligtvis äfven nu i rang efter närskyldhet till de nygifva. Så spelas brudmarschen upp igen, och bröllopföljet tågar ut ur kyrkan, nu med brudparet främst. — Här och där har det varit brukligt, att bruden, då hon gick igenom kyrkan, vid utgåendet delade ut bullar och äpplen till de fattiga. På andra håll har samma utdelning sparats, tills man kommer ut på kyrkogården efter vigseln, och det säges, att så många gåfvor af dylikt slag, som bruden delar ut, så många synder förlätas henne.

I äldre tider synes det vara brukligt, att brudfolket på första bröllopsdagen gick till nattvarden, men i Jens Bildes stadga föreskrifves, att »effterdi der giffuis megen aarsage till drick oc Offuerflødighedt aff fremmede folek oc Giester udi første Bryllupsdagen, da haffuer mandt saa besluttett for forargelsis skyldt att affwinde att Brudtgom oc Brudt maa gaa till Gudts Bordt om de ville neste eller anden Søndag før eller effter Bryllupett eller oc naar første gang liusis før dennem, effter saa som leyligheden sig best begiffue kandt.»

Då man efter vigseln kommit in i prästgården, fågnas man ånyo med kaffe och vin samt ofta »körksupen» för männen. Snart ges emellertid tecken till uppbrott, och hemfärden sker i samma ordning som till kyrkan; numera blir dock allt vanligare, att brud och brudgumme åka på samma skjuts. Man svänger först ett tag rundt ungmansstången, och så bär det af ånyo under skjutning och kimmade. Efter en stund rida ungmansdrängarna tillbaka och upprycka den på prästgården stående stången, bryta af toppen och föra den emellan sig, tills de kommit ett stycke om bröllopskaran, då de bortkasta den i en lund bredvid vägen på ett ställe, där ingen af de öfriga märker den. — Toppen afbrytes, emedan det säges, att bruden därigenom skall bli mannen mera »undabåjgli».

Om de icke fortsätta direkt hem, sälla de sig härefter några ögonblick till det öfriga följet, men då blott för att genast skiljas igen och rida i förväg hem att för de hemmavarande förkunna, »huru dags thet är». När ungmansdrängarna kommit i gård och gjort den sedvanliga ronden rundt ungmansstången, framsäger förste ungmansdrängen t. ex. följande tal:

»Godag vänner!

Wi hafvom varit uppe i Härrans tämpel, och vi sågom bruden och brudgummen huvera i en härlig stad, och vi sågom Läraren knyta det heliga äkta bandet emellan dem, och vi prisade Skaparen, att Han, himmelens herre, har skänkt åt jordens innevånare en sådan stor sällhet, och vi sågom, att brudparet blef in och ut led-sagadt under spel och lyckönskningar.»

Sedan de fått sin sup, svänga de om ungmansstången igen samt rida emot det öfriga tåget för att intaga sin plats i processionen.

Ånyo hör man i bröllopsgården skotten, allt närmare lamret af vagnarna och ser den stora skyn af damm på vägen. Det är nu brudfolket, som återkommer som gifta. Då man kommit i gård och med hela tåget svängt rundt om ungmansstången, stannar den främsta skjutsen framför grinden. Nu är det brudens föräldrar med skaffaren, som emottaga de hemkomna. — Ånyo skall brudtbonden hålla ett tal af t. ex. följande lydelse:

»Hedervärda värtafålk!

För en stund Sedan togs här af sked mäd edra Elskade baren, och hväl prydade Brudafålk, hörde jag af eder mun säija, så faren nu åstad och utretter dett ärende Som j före satt hafwer, Gud hware mäd eder. — Di fortsatte sin resa och kom Löckligen till staden, och Nalkades byjen med glädje hvarestt di upgick j härrans hus och tempell, hvilken därstädes bemötte dem en härrans Sebaoths Engel som gjorde ett eckta förbund emellan dem och knytte ett band, som ej bör upplösas förr en genom döden, som skedde med bön och sång.»

Sedan skaffaren med några ord hälsat dem välkomna tillbaka, stiga de af skjutsarna och intåga under musik i bröllophuset med brudparet i tēten.

På trappan stå brudens föräldrar, som omfamna sin dotter och måg under uttalande af önsknigen: »Gud lätt jär var' väl bikumne!»

Vid ett bröllop i Kräklingbo 1903 var det en 82-årig gumma, som spelade in brudparet.

Brudtbondens tal vid återkomsten är nu nästan öfver allt bortlagdt; ungmansdrängarnes tal förekommer dock ännu här och där. I Eksta år 1808 skedde hemfärden i husvagnen dragen af prästhästarna, som å hufvudena voro prydda med röda och blå hängande granna tofsar af yllegarn, och det var vanligt, att prästdrängen, som körde, fick ett par yllestrumpor samt vantar för besväret.

Efter hemkomsten samlas brudparet samt tärnor och marskalkar med präst och klockare i brudkammaren, där efter afsjungandet af »Kristne, medan vi här vandra» prästen läser en bön och Herrens välsignelse öfver brudparet, hvarefter »Herre signe du och råde» sjunges. Detta kallas att »singe bräudpare e sängg». På 1800-talets midt skedde sängledningingen åtminstone i Kräklingbo icke i brudkammaren utan i salen. Midt på golfvet inom hästskobordet lades en långdyna, på hvilken breddes en schal eller annat kläde, på hvilket brudparet knäböjde under det ceremonien pågick. Här och där användes tvenne kullerstolar med framför liggande kuddar, på hvilka brudparet knäföll.

Om sängledningingen läses i ett visitationsprotokoll från Rone af den 14 september 1680: — — »Att stor otidighet sker med brude-

bång, likfärder samt brudparets sängledning, hvilket Prosten och Pastor ålades att afskaffa och alla sådana ceremonier stricte efter svenska kyrkoordningen förändra.»

I det ofvannämnda konsistorieprotokollet från 1694 frågas äfven: »Om det kan vara någon exception vid brudfolkets sängledning quoad locum, så att den kan under tiden ske annorstädes än i brudhuset?» Härfpå svaras, att »när presten intet följer brudfolket hem, så kan han sängleda dem i det hus, som närmast kyrkan är, antingen i prestgården eller i klockarstugan.»

Förr brukade man efter sängledningen ånyo gratulera de nygifta. Numera sker detta vanligen så, att man omedelbart efter akten samlas i hvardagsrummet, där vin serveras, och då skola alla klinga med brudparet, hvarvid äfven de, som icke i kyrkan gjort det, hafva tillfälle att nu frambära sina lyckönskningar.

Smärre meddelanden.

Några konfektens förfäder.

Bland andra kvarlevor från hedendomen, som medeltidskulturen fann lämpligt att öfvertaga till förvaltning, voro äfven de gamla kultbröden. Visserligen var den med dem förenade åkerbruks- och fruktsamhetskulten¹ alltför grundhednisk och primitiv för att adopteras — den lämnades att såsom »paganism» (bondtro, hedendom) lifskraftigt reda sig själf och ersattes från kyrkligt håll med andra ceremonier. Men de gamla kultbröden hade ock en annan viktig sida. De voro »kraftbröd», och på denna egenskap tog man fasta för att åtminstone så till vida tillmötesgå ett allmänt kraf. Människorna ville naturligtvis icke nöja sig med endast kraftbröd för det andliga lifvet (hostian) utan fordrade, då de en gång därvid blifvit vana, att fortfarande åtnjuta något sådant äfven för sin lekamliga välfärd. Öfvertagandet af de hedniska kultbröden skedde antingen så, att dessa tillegnades åtskilliga helgon: Agata, Antonius, Erhard, Hubertus, Sebastian m. fl., från hvilka de förklarades erhålla en undergörande kraft, eller ock så, att man med anknytning till medicinala förebilder hos romarne tillade dem en medicinsk karaktär, detta dock med den tidens ganska fetischistiska anstrykning. Hälst gingo bägge dessa förklaringar hand i hand med hvarandra. Hos romarne under käjsartiden betecknade ordet *pastillum* ett litet rundt offerbröd, under det ordet *pastillus* betydde med kryddor och dylikt tillsatt pastilj eller piller af mjöl. De medeltida läkedombröden, hvilka tillreddes och såldes i klosterapoteken och väl äfven af kringvandrande munkar, hade ett likartadt kynne. De bakades af mjöl och tillsattes med

¹ Se härom förf:s uppsats »Säkaka och säöl» i Meddelanden från Nordiska Museet 1903 (1905).

olika i klosterträdgården odlade örter och kryddor såsom anis, fenkol, kummin, mandel, pimpernell o. s. v. eller ock med exotiska kryddor och droger. Sannolikt gällde den tiden likasom än i senare tid hos vår svenska allmoge den grundregeln, att ju starkare en medicin smakade, desto kraftigare troddes den verka. Emellertid ingick i dessa medicinbröd äfven alltid honung såsom en ingrediens, ursprungligen egentligen icke för sötmans skull utan fastmer såsom ett arf från de gamla kult- och offerbröden, d. v. s. såsom ett lifsämne.¹ Af dessa medicinbröd är pepparkakan en ättelägg i rätt nedstigande led. Benämningen peppar (lat. piper, isl. pipar, tysk. pfeffer) öfvergick i folkmun till en benämning på exotiska kryddor i allmänhet, och ordet pepparkaka är således liktydigt med kryddkaka. Hvad den för dessa bakverks tillredning brukliga sirapen beträffar, har denna här likasom på så många andra håll under senare århundraden trädt i stället för honung.

Användningen af de sötade och kryddade läkemedelsbröden urartade småningom till ett allt mer hvardagligt bruk. Man begynte till slut äta dessa välsmakande och aromatiska eller lindrigt stimulerande småbröd, »lebkuchen», »lebzelten», uteslutande därför att de smakade bra. Redan år 1574 ansåg sig en tysk läkare böra i tryck varna för dessa »hårdsmälta» bakverk. Kultbrödet hade af klostren gjorts till läkedombröd (confectio), apoteken (bodegorna) och konditorierna gjorde dem till läckerheter, till »konfekt»².

Redan långt tillbaka hade man för framställande af de kristna kultbröden använt brödstämplor af trä, sten o. s. v. I synnerhet tyckas sådana, måhända såsom arf från fornägypterna, hafva varit i bruk hos de koptiska kristna, men de förekommo ock tidigt på andra håll och hafva väl framgått ur sigillstämplarna.³ Brödstämplor användes ock ofta i klostren vid tillverkningen af helsobröden för att påtrycka dem helgonets bild eller attribut eller andra heliga makttecken. Allmogen tillgodogjorde sig denna uppfinning för sina kultbröd. Åtskilliga svenska julbrödstämplor visa typer, som måste leda tanken tillbaka ända till vår medeltids tidigare århundraden.

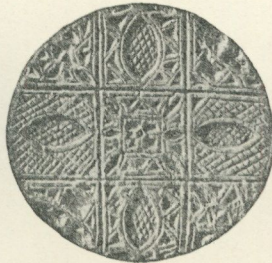
¹ Jfr förf:s anf. uppsats »Såkaka och såöl».

² De flesta hufvudragen i det föregående äro hemtade ur M. Höflers afhandling Heilbrote i Janus 1902.

³ Se M. Höfler, Ostergebäcke (1906).

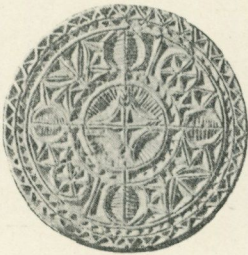
1

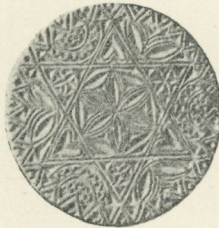
2

3

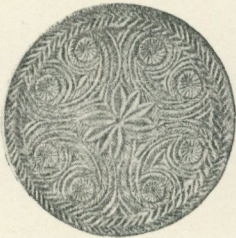
4

5

6

7

8

9

10

11

Fig. 1—11. Stämplar för mesostkakor från Gästrikland.
 $\frac{1}{2}$ af originalens storlek.

Huruvida vi i Sverige haft några sådana klosterapotek, som i det föregående omtalats, känner jag icke. Emellertid synes det mig alldeles påtagligt, att ett slags små stämpelkakor, som tillredas eller ej länge sedan tillreddes på ett eller annat håll inom vårt land, stå i intim förvandtskap med de här omtalade klosterkakorna. Vid hvad tid dessa stämpelkakor, hvilka icke äro att förväxla med de stämplade gamla kult- och högtidsbröden, kommit i bruk i vårt land är svårt att afgöra. Alla indicier tala dock för, att det skett under medeltiden eller senast under 1500-talet, om ock de äldsta bestämbara af mig kända stämplarna ej äro äldre än från år 1793. Den yngsta går till och med så långt fram i tiden som till år 1854. Dessa små särdeles väl utarbetade trästämplar, af hvilka här några återgifvas i half storlek, förskrifva sig från Gästrikland: Hedesunda (fig. 2—7), Valbo (fig. 8—9) och Öster-Fernebo (fig. 10, 11) socknar. De med dessa stämplarna ornerade kakorna, hvilka af allmogen i Hedesunda benämnas *messmörsbullor* eller *tjörsmessmör*, tillreddes i fäbodarna af sötmjöl, som hopkokades till messmör och tillsattes med ägg (både gulan och hvitan), kardemumma, kanel, socker och något hvetemjöl. Af denna deg gjordes runda plattor af vid pass 2 till 3 millimeters tjocklek och inemot 10 centimeters tvärmått, hvilka stämplades med en stämpel, *krus*, af här afbildade slag. För ornering af den utanför stämpeln fallande kretsen af kakan brukades små, i ena änden utkrusade pinnar, kallade *dorisar*.

Messmörsbullarna tilldelades dels den fäbodflickans beundrare, som snidat och förärat henne den använda stämpeln, dels medfördes de till kyrkan för att utdelas såsom ett slags konfekt åt vänner och bekanta. Däraf benämningen *tjörsmessmör*, d. v. s. *kyrkmessmör*. Dessa uppgifter om messmörskakornas tillredning och användning, hvilka förskrifva sig från Hedesunda socken, må fullständigas med följande kortfattade men etnologiskt intressanta i Nordiska Museets inventarieförteckning införda notis om en kakstämpel från Öster-Fernebo socken: »Använd att därmed intrycka prydnader å kyrk- och fästmansbullor af mesost. Mesosten har nämligen enligt folktron en särdeles god, alstrande inverkan på mannen, hvarför fästmän förärade sin blifvande make dylika bullor pryddligt pressade.»

Vi möta i denna uppfattning ett starkt inflytande från de hedniska kultbröden. Själfva orneringen bär dock, såsom ses af figurerna, en i jämförelse med kultbrödets vida mer senartad och utvecklade karaktär, och är väl, hvad detaljerna beträffar, i betydlig grad en produkt af de olika snidarnes smak och uppfinningsförmåga. I ögonen fallande är dessa brödstämplars likhet i konstruktionen med medeltida sigillstamplar (se fig. 12). Tillbaka mot medeltiden peka väl ock de å åtskilliga stämplat förekommande korsmotiven äfvensom pentagram- och hexagramtecknen. Skulle man emellertid anse, att tillräckliga skäl saknas för att tillägga de gästrikländska kakstämplarna ett medeltida ursprung, torde följande skänka ett så godt som afgörande vittnesbörd. Nordiska Museet äger äfven från annat håll en likartad kakstämpel. Denna förskrifver sig från Edsbergs socken i Närke och skänktes år 1873 till museet af folkloristen H. Hofberg. Såsom ses af fig. 13 prydes denna trästämpel af ett redan för den tidigare nordiska medeltiden typiskt tecken och bär således en alldeles utpräglad medeltidskaraktär. (Jag talar här naturligtvis icke om själfva exemplarets ålder, hvilken väl ej sträcker sig längre än till 1700-talet.) Om vi nu erinna oss, att Riseberga omkring år 1200 anlagda och år 1546 upphäfdade kloster för cisterciensnunnor var beläget just i Edsbergs socken, behöfva vi väl knappast tveka om, hvarifrån bruket af dylika stämplat på detta håll leder sina anor. Om de kakor, hvartill dessa brödstämplat i Närke användts, känner jag tyvärr icke mer, än hvad som därom anföres af Hofberg¹, nämligen att de varit hvetkakor, som påstrukits med ägg-hvita, samt att de kallats *vispebröd*, en benämning som dock i någon mån utfyller den knapphändigade och sannolikt ofullständiga beskrifningen, i det den angifver, att de här ifrågavarande kakorna varit något slags oblater eller pastiljer i äldre

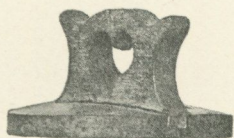

Fig. 12. Stämpel för mesostkakor från Gästrikland. $\frac{1}{2}$ af origin. storlek.

Fig. 13. Stämpel för vispebröd från Närke. $\frac{1}{2}$ af origin. storlek.

¹ Nerikes gamla minnen (1868) s. 202.

mening och alltså, jämte de gästrikländska messmörsbullarna och de vanliga pepparkakorna att hänföra till konfektens föregångare. Enligt Hofberg ingingo vispebröden i de lyckönskningsgåfvor, som bragtes bruden¹, och voro väl således äfven de liksom deras Gästriklandsfränder ett slags kraftbröd.

N. E. H.

»Stämменklubb» från Elfdalens socken, Dalarna.

Vidstående i bild återgifna tvänne budkaflar användes af åldermannen i Brunsbergs by, då han ville samka byamännen till bystämma, och ega sitt speciella intresse däri, att de, ehuru tillkomna

så sent som 1818 och 1859, hafva s. k. dalrunor i sina inskrifter. Båda klubborna äro 8-kantiga och hafva samma textinnehåll, fördeladt på ungefär samma sätt å båda klubborna. Å den äldre klubban står: **IAFTVN**
| **BLIR AL | MEN BYS |**
STEMNA | Pƒ SÍT |
WANLÎ | PA STELLE |
† 818 D ⁶/_H NES AOS;
den yngre har en lik-

nande inskrift, men allt igenom med versaler — runorna **†**, **ƒ** äro omskrifna med resp. **Å**, **G** — samt tidsbestämningen **1859 DEN ²⁹/₃** och initialerna **AOSA†S**, med som synes runan **†** för **N**.

P. G. W.

¹ Hofberg, Förr och nu i Närrike, sp. 342, i Förr och Nu, illustrerad läsning för hemmet, b. 4 (1873), där den omnämnda vispebrödsstämpeln redan finnes afbildad.

Litteratur.

A. G. Högbom, *Norrland, naturbeskrifning*. Norrländskt handbibliotek I. Uppsala & Stockholm 1906.

Kännedomen om Norrland är ännu skäligen bristfällig. Den tid, då det sades, att »Norrland är en by i Sundsvallstrakten», ligger visserligen några årtionden tillbaka, men än i dag äro föreställningarna om Norrland dunkla och summariska. De oscillera mellan ytterlighetsomdömena om Norrland som en ödemark och om Norrland som de slumrande millionernas land, men hvila i bägge fallen som oftast på ringa verklig kunskap om norrländska förhållanden. För att afhjälpa denna brist på objektivet vetande om en landsdel, som dock omfattar mer än halfva Sveriges ytvidd, har sedan flera år planerats ett samlingsverk, berörande norrländsk natur och norrländskt näringslif. Föreliggande volym utgör del I i detta verk, hvilket de närmaste åren under titel Norrländskt handbibliotek kommer att under professor A. G. Högboms redaktion utgifvas.

Samlingsverkets första del afhandlar Norrlands naturförhållanden och har till författare professor A. G. Högbom. Med den specialisering vetenskapen nått förutsätter en sådan framställning ovanlig mångsidighet hos författaren. Den tvekan, professor Högbom i förordet ger uttryck åt inför alternativet en eller flera författare, är helt naturlig. Den, som läst arbetet, är emellertid författaren tacksam för att han valt det förra alternativet. Härigenom har arbetet vunnit en enhetlighet, som sällan finnes i verk af motsvarande omfång. I de kapitel, som afhandla geologiska förhållanden, finner man mycket, som ej förut varit offentliggjordt. Men äfven i de delar, som ej beröra författarens fack, öfverraskas man af nya, fruktbringande uppslag. Ingen annan svensk naturvetenskapsman torde ha kunnat lösa denna svåra och lockande uppgift så som

professor Högbom, hvilken genom sina 30-åriga resor i alla delar af Norrland gjort sig intimt förtrogen med denna landsdels naturbeskaffenhet.

Anmälares afsikt är icke att framlägga en vetenskaplig värdesättning, ty en sådan skulle förutsätta lika mångsidiga insikter hos anmälares som hos författaren. Afsikten är endast att lämna en öfversikt af det rika innehållet.

Såsom inledning lämnar författaren en tämligen utförlig framställning af Norrlands upptäcktshistoria från den tid, då cykloper och sjusofvare förlades till Norrland, ända in i vår tids vetenskapliga forskningsarbete. Kolonisationen får däremot sin behandling i en följande volym.

Af arbetets 12 kapitel ägnar författaren hufvudparten, de första 7 kapitlen, åt sitt eget fack. Behandlingen sker ur geografisk synpunkt med förbigående af detaljer, som blott för geologen ha intresse. Detta gör, att framställningen blir i hög grad njutbar äfven för den icke fackbildade allmänheten.

Endast det första kapitlet, berggrunden, torde bereda svårighet genom sin rikedom på facktermer och det koncentrerade framställningssättet. Detta får emellertid icke betraktas som någon brist. Ett populariserande hade kommit kapitlet att svälla ut långt öfver den lämpliga bredden. Här lämnas för första gången en utförlig sammanställning af Norrlands geologiska byggnad. De teoretiska striderna om de abnormala lagringsförhållandena i fjälltrakterna äro nu i hufvudsak bilagda. Öfverskjutningsteorien framträder i detta arbete med anspråk på vetenskaplig giltighet. Malmerna, som utförligt behandlas i annan del af handbiblioteket, omnämnas endast i förbigående. Det väcker förvåning, att författaren utan reservation uppskattar Kirunamalmen till 800 millioner ton, en siffra, som är mycket omtvistad. En sådan reservationslöst lämnad uppgift i en diskutabel fråga minskar nog arbetets värde såsom uppslagsbok.

Det andra kapitlet, som behandlar topografiens samband med materialet — berggrunden — och de olika geologiska agenterna, är af stort intresse. Här redogöres för dalsystemens utbildning, för den obetydliga andel förkastningar ha i topografien och för den glaciala

skulpturens stora inverkan på detaljformerna. Sambandet mellan berggrund och bergformer, ett af de mera intressanta morfologiska problemen, torde icke förut ha behandlats med sådan bredd.

De tre följande kapitlen äro ägnade åt de lösa jordlagren, moräner och fluvioglaciala bildningar, sen- och postglaciala sediment samt myrarnas jordarter. En uppgift å sid. 116, att landisen nått öfver högfjällen, har ett visst teoretiskt intresse. De Geers kalkyl om Skandinavians preglaciala höjd stöder sig nämligen på de högsta fjällens karaktär af nunatakker. Åt de fluvioglaciala bildningarna har författaren skänkt den uppmärksamhet, som deras inflytande på den nutida dräneringen förtjänar. Kapitlet om myrarna innehåller en del nya fakta, tack vare specialundersökningar för detta arbete. Uppgiften å sid. 171, att myrmarkerna, förut uppskattade till 15 %, uppgå till 30 % af arealen utom fjälltrakterna, väcker säkert uppmärksamhet utanför fackkretsarna, ty den innebär en revolution i föreställningarna om Norrland.

I kapitel 6 lämnas en öfversikt af nivåförändringarna. Här fastslås, att den postglaciala landhöjningen varit kontinuerlig, så att södra Sveriges Littorinasänkning icke i Norrland äger någon motsvarighet. Ehuru anomalierna icke äro utredda, torde isbelastningsteorien vara den enda sannolika förklaringsgrunden.

Norrlands vattendrag bli i följande kapitel föremål för utförlig behandling. Uppfattningen, att de norrländska floderna alltjämt rinna i sina på den siluriska landytan utskulpterade fåror, har blifvit modifierad i detaljerna, ty författaren påvisar urspåringar hos nästan alla dessa floder. Orsaken härtill är dels fluvioglaciala uppdämningar, dels tektoniska rubbningar. På grund af de praktiskt betydelsefulla synpunkterna läses afdelningen om vattenhushållningen med största intresse. I afseende på sjöarnas uppkomst avsluter sig författaren till uppdämningsteorien. Då de ofullständiga undersökningarna omöjliggöra en genetisk indelning, framställer författaren ett praktiskt förslag att indela sjöarna efter det topografiska läget i dalsjöar, plattsjöar och slättsjöar.

Norrland såsom klimatologiskt område skildras koncist och öfverskådligt såsom ett gränsläge mellan det atlantiska och det konti-

mentala klimatet. Såsom karakteristisk för Norrland framhålles föränderligheten. Författarens åsikt, att frostländigheten icke är beroende af dräneringen utan af topografien, framkallar säkerligen kritik. Frågan torde knappast få anses slutgiltigt besvarad. På grund af dess nationalekonomiska betydelse äro ingående undersökningar nödvändiga. — Framställningen af klimatet avslutas med redogörelse för karakteristiska väderlekstyper, belysta af synoptiska kartor.

Kapitlen 9 och 10 behandla Norrlands växt- och djurvärld. Framställningen är, särskildt beträffande djurvärlden, mera summarisk än i ämnets öfriga delar. Dock får man en klar bild af Norrlands biogeografiska grunddrag. Vissa hithörande ämnen bli för öfrigt föremål för specialframställningar vid behandlingen af Norrlands näringslif. Nya uppslag saknas emellertid icke heller här. Författaren framställer en själfständig uppfattning af det postglaciala klimatoptimum, som reliktolokaler af sydliga växter peka på. Han förklarar nämligen detsamma som en invasion af det atlantiska klimatområdet med högre vintertemperatur och förlängd vegetationsperiod, däremot icke högre sommartemperatur.

Kapitel 11 utgör en kort öfversikt af människans inflytande på naturen. Här lägger man märke till författarens uppgift sid. 385, att skogsafverkningen icke influerat på klimatet, en ofta debatterad fråga.

Arbetets sista kapitel innehåller en geografisk öfversikt. Den regionsindelning, som här framlägges, omfattar intet utöfver det, som genom författarens tidigare arbeten är känt.

Den 412 sidor starka volymen, försedd med utmärkta kartor och talrika illustrationer, ger som helhet ett mycket starkt intryck. Det är ett stort anlagdt och i detaljerna väl utformadt verk, den första fullt moderna fysiskt-geografiska beskrifning öfver någon svensk landsdel. En sak måste anmeldaren beklaga. Det är frånvaron af en sammanställning af Norrlands antropogeografiska grunddrag. Visserligen föreligga endast ett par detaljundersökningar af Ahlenius och G. Andersson. Men med den innegående kannedom professor Högbom äger om Norrland vore han säkerligen rätte man-

nen att teckna Norrlands antropogeografi. Det är ju möjligt, och anmeldaren uttrycker den förhoppningen, att en sådan sammanställning lämnas såsom inledning till Norrlands odlingshistoria.

Håller fortsättningen af samlingsverket hvad dess första del lofvar, så skall om Norrländskt handbibliotek som helhet fällas det omdöme, som redan gäller dess första del: *a standard work*.

R. S.

U. T. Sirelius, *Über die sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen völkern. Eine vergleichende ethnographische untersuchung mit 607 figuren.* Helsingfors, Societé Finno-ougrienne 1906. Stor 4:o.

Första kapitlet af sitt 486 sidor stora arbete eignar författaren åt skildringen af spärrfisket hos de numera små, afskildt boende stammarna, ostjakerna och vogulerna, hvilka lefva de finsk-ugriska folkens ursprungliga hemland omkring öfre Ural närmast och som därför böra kunna tänkas representera det ursprungligaste och af främmande kulturer minst påverkade i berörda afseende. Afhandlingen får härigenom, som vi anse, en lämplig utgångspunkt. Kapitlet om »die sperrfischerei bei den ostjaken und vogulen» afhandlar sitt ämne enligt följande schema:

Spärranordningarnas viktigaste delar. Fångstredskapen. Hjälpredskap vid spärrfiske. Spärrinrättningar i rinnande vatten. Spärrinrättningar i stillastående vatten.

Detta schema gäller med endast smärre afvikelser äfven för de öfriga monografierna, hvilka behandla spärrfisket hos magyarerna, syrjänerna, lapparne, finnarne och esterna i nämnda ordning. Till hvarje af de fyra första uppsatserna är fogad en »Verzeichniss von benennungen», upptagande ett rikhaltigt språkmateriel från skilda områden. Dessa listor äro af ej mindre lingvistiskt än etnografiskt intresse.

De mordvinska, tscheremissiska och votjakiska monografierna äro ej publicerade i denna samling, men äro att vänta framdeles.

Med ledning af den öfversiktliga innehållsförteckningen har man lätt att orientera sig i den af författaren använda jämförande metoden.

Af titeln »Die sperrfischerei» får man dock möjligen en ej så alldeles exakt föreställning om begränsningen och arten af arbetet, hvilket, uteslutande afsedt för fackvetenskapen, behandlar åtminstone i princip endast det redskapstekniska. I planen ingår ej att göra de praktiska sidorna af fisket till föremål för undersökning. Men de ingående analyserna och de talrika figurer, som illustrera dessa, upplysa om det väsentligaste läsaren behöfver veta för att fatta redskapens handtering och bruk.

Vi vilja här af de talrikt beskrifna och jämförda redskapen nämna några.

Lältäms, inhägnader eller gårdar, bestående af i vattnet ställda spjälkskrmar, inom hvilka fisken ledes genom en inåt smalnande ingång.

Buhnen, naturliga eller konstgjorda fångstplatser på hafstränder, där fisken fångas vid inträdande ebb.

Fischzäune, fiskgårdar, jfr *lältäms*.

Lachskästen, en art af föregående.

Anschläger. 1. Trompetenreusen, långa trumpetliknande mjärdar, »lanor» eller »mjärdekilar».

2. Trampsäcke, »pulssäcker», af nätverk förfärdigade mjärdekilar eller lanor.

3. Wažan, ett med föregående besläktade redskap.

4. Reusen, mjärdar, tinor. Indelas efter materialet i *a.* holzreusen, t. ex. spömjärdar, spjal- eller stickmjärdar, näfvermjärdar, käppmjärdar o. s. v., *b.* garnreusen.

Wenter, vanliga ryssjor af nätverk.

Wehren, för pulsning eller själffångst afsedda förstängningar, »pator».

Indelas efter fångstens art m. m. i mångfaldigt olika slag.

I den beskrifvande delen är innehållet ordnadt, som nämndt, efter folkstammarna. Man finner där för hvarje sådan alla anträffade typer af hvarje särskildt redskap sammanförda samt beskrifna i den ordningsföljd, hvari utvecklingen tänkes hafva försiggått på det ifrågavarande området.

I den jämförande delen dominerar det kosmopolitiska betraktelsesättet. Skrankorna mellan de skilda folken hafva aflägsnats, och man finner här sammanfördt från snart sagdt alla världens hörn, hvad forskningen öfver hufvud taget bragt i dagen rörande hvarje redskaps historia. Innehållet är följaktligen deladt efter de olika redskapsklasserna. Paralleller uppdragas mellan de finsk-ugriska folkens anordningar och andra nationers, typernas differentiering och vandring påvisas, de geografiska områdena undersökas och fixeras, alla de litterära uppgifter, som kunna vara egnade att sprida ljus öfver hithörande frågor, framläggas.

Det fanns en tid, då människorna ej ägde de vapen och redskap, som fordras för mera planlagda och invecklade angrepp på det våta elementets invånare. Lockande, öfverlistande eller öfverrumplande medel voro okända, endast sådana som fungera genom ett alldeles konstlöst tvingande eller drifvande. Hvad angår de anordningar, hvilka tjänat slika fångstmetoder af det råaste slaget, så kunna vi räkna dem till de uppfinningar, hvilka sannolikt tillkommit på skilda trakter parallellt och oberoende af hvarandra, jämför trampverzäunungen, lältäms och andra.

Författarens förmodan i denna punkt är själf sagdt alldeles oförgriplig. Ty det är dock sant, i naturförhållandena hafva alla kulturer ett gemensamt orsakssammanhang, och i hufvudsak lika behof, lika lefnadsvillkor m. m. måste kunna tänkas hafva riktat vidt från hvarandra skilda urfolks uppmärksamhet på uppfinandet af motsvariga hjälpmedel. Att slutgiltigt bevisa vare sig den ena eller andra ursprungshypotesen skall vetenskapen måhända aldrig lyckas. Denna står i hvarje fall i tacksamhetsskuld till författaren af det omnämnda arbetet för det rikhaltiga material han hopbragt till belysandet af detta outhärliga spörsmål, som därmed trängt ett långt steg framåt. Den mellan de jämförda typserierna existerande principiella likheten är tills vidare till fullo ådagalagd. Författaren framhåller i förordet, att han på grund af bristande komparativt material måst på många ställen nöja sig med antaganden i stället för slutgiltiga bevis. Af det intensiva samlingsarbete, som för närvarande bedrifves på detta förut så försummade område, är att hoppas att luckorna

skola fyllas så småningom, och att den författare, som visat sig äga både kunskaperna och den för all fruktbarande forskning så oundgängliga historiska blicken, skall kunna föra verket till slut på ett för honom själf tillfredsställande sätt. Detta är emellertid, redan i det skick det framträder, epokgörande och på sitt område enastående, ett standard work för all framtid. Så synes oss, och vi gratulera vetenskapen till en stor landvinning.

Sina undersökningar har författaren varit i tillfälle att bygga på en vidsträckt personlig erfarenhet, förvärfvad under talrika resor och museibesök i olika länder. Kommer härtill hans vidsträckta förtrogenhet med den på detta område talrikt uppväxande litteraturen, han åberopar ej mindre än omkring 260 författare.

Publikationerna på den finsk-ugriska forskningens gebit följa hvarandra i täta slag, och man spårar på dessa håll en framstående lifaktighet att tillvarataga de nationella intressena, som manar till efterföljd. Vi tänka nu, i fråga om fiske, förutom massan af öfriga på särskildt de af ungrarna Herman och Jankó samt af finnen Schvindt under senare åren offentliggjorda verken. Öfver all denna vida grund, som fiskeriforskningen hittills förberedande jämnat och planlagt, höjer sig monumentalt Sirelii arbete *Über die sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen völkern.*

N. Keyland.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot såväl stiftande som ständig erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museet för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidsskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklådspriset genom museets expedition.

Dessutom äger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Skansen kosta eljest 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter den 15 januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock den 15 dec.—15 jan. å museets expedition utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm. Allm. Telefon 4. Riks Telefon 398.

Gåfvor till Nordiska Museet emottagas med tacksamhet. Från landsorten insändas de under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografer! Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, eldstäder, husgeråd, utöfvandet af lantliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Den utdelas gratis till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklädspriset vid rekvisition genom Museets expedition.

Tidskriften distribueras genom
Herr O. A. LILJEGRENS bokhandel.